

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İçtihadına İlişkin Rehber

Kitlesele Gösteriler

1. Baskı - 29 Şubat 2020

Bu raporun tamamını ya da bir kısmını tercüme etmek ve/veya basılı veya elektronik ortamda yayımlamak isteyen yayıncıların ya da kuruluşların, gerekli izinlerle ilgili izlenecek prosedür hakkında bilgi almak amacıyla publishing@echr.coe.int başvurmaları gerekmektedir.

Tercüme süreci hâlen devam eden İctihat Rehberleri'nin hangileri olduğunu öğrenmek için "Tercüme süreci devam edenler" "[Tercüme süreci devam edenler](#)" belgesine başvurunuz.

İşbu Rehber, Hukuk Danışmanı (Jurisconsult) yetkisi dâhilinde hazırlanmış olup; Mahkeme açısından bağlayıcı değildir. Şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

İşbu Rehber aslen İngilizce dilinde düzenlenmiştir ve son olarak 29 Şubat 2020 tarihinde hazırlanmıştır. Düzenli olarak güncellenecektir.

İctihat Rehberleri, www.echr.coe.int (Case-law – Case-law analysis – Case-law guides) adresinden indirilebilir. Yayınlarla ilgili güncel bilgileri edinmek için, Mahkemenin <https://twitter.com/echrpublication> adresindeki Twitter hesabını takip ediniz.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altındadır.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2020

İçindekiler Tablosu

İçindekiler Tablosu	3
Okuyuculara Notlar.....	5
Giriş	6
I. Toplantı özgürlüğü (11. madde).....	6
A. Uygulanabilirlik	6
B. Müdahale biçimleri	8
1. Toplantıya izin verilmemesi	8
2. Gösteri sonrasında verilen cezalar	9
3. Bir toplantıya katılımı engellemek için önleyici gözaltı.....	10
C. Kanunilik.....	10
D. Meşru amaç	11
E. Demokratik bir toplumda gereklilik	12
1. Toplantıya izin verilmemesi ve izinsiz bir toplantının dağıtılması 13	
a. Toplantıya izin verilmemesi	13
b. İzinsiz bir toplantının dağıtılması	14
2. Gösteri sonrasında verilen cezalar	14
3. Bir toplantıya katılımı engellemek için önleyici gözaltı.....	15
F. Pozitif yükümlülükler.....	15
1. Katılımcıların şiddetten korunması	16
2. Soruşturma yapma konusunda usul yükümlülükleri	17
G. Ayrımcılık temelinde kısıtlamalar	17
II. İfade özgürlüğü (10. madde).....	18
A. Uygulanabilirlik	18
B. Müdahale biçimleri	19
1. İnternet kullanımının engellenmesi	19
2. Medya içeriğine müdahale	19
3. Protestolar sırasında atılan sloganlar ve yapılan konuşmalara yönelik yaptırımlar	20
C. Kanunilik.....	20
D. Meşru amaç	21
1. Ulusal güvenliğin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suçun önlenmesi	21
2. Başkalarının şöhret ve haklarının korunması	22
3. Ahlakın korunması	22
E. Demokratik bir toplumda gereklilik	22
III. Yaşam Hakkı (2. madde).....	24
A. Esas yönü	24
B. Usul yönü	25
IV. İşkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yasağı (3. madde) ..	26
A. Uygulanabilirlik	26

B. Esas yönü	27
C. Usul yönü	28
V. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (5. madde)	29
A. Özgürlükten yoksun bırakma	29
B. Kanunilik.....	31
C. 5 § 1 maddesindeki gerekçeler	31
D. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Kişiler İçin Güvenceler	33
VI. Adil Yargılanma Hakkı (6. madde)	34
A. Uygulanabilirlik	34
B. Adil yargılanma güvenceleri	35
Alıntılanan davaların listesi	36

Okuyuculara Notlar

İşbu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (bundan sonra “Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi”) tarafından verilen temel kararlar hakkında hukukçulara bilgi sağlamak amacıyla Mahkeme tarafından yayımlanan İctihat Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Bu özel Rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (bundan böyle “Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi”) farklı maddeleri kapsamında kitlesele gösterilere ilişkin icthadı incelenmekte ve özetlenmektedir. Sistematik bir şekilde atıf yapılan Maddeler icthad rehberleriyle birlikte okunmalıdır.

Alıntılanan icthad, emsal, önemli ve/veya yakın tarihli kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin kararları, sadece Mahkeme önüne getirilen davaları hükme bağlama işlevi görmekle kalmayıp; aynı zamanda daha genel olarak, Sözleşme’yle tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle Devletlerin, Sözleşmecilerle Tarafı sıfatıyla üstlenmiş oldukları taahhütleri yerine getirmelerine katkıda bulunmaktadır (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 154, Seri A no. 25 ve daha yakın tarihli *Jeronovičs/Letonya* [BD], no. 44898/10, § 109, 5 Temmuz 2016).

Dolayısıyla, Sözleşme ile kurulan sistemin görevi, kamu politikası alanına giren konularda kamu yararına karar vermek ve böylece insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükseltmek ve insan hakları alanındaki icthadları Sözleşme Devletlerinin oluşturduğu topluluğun tümünde yaymaktır (*Konstantin Markin/Rusya* [BD], 30078/06, § 89, AİHM 2012). Bu bağlamda, Mahkeme, Sözleşme’nin rolünün insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal belgesi” olduğunu vurgulamıştır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI).

* Atıfta bulunulan icthad, Mahkemenin veya Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun iki resmi dilinden (İngilizce ve Fransızca) birinde veya her ikisinde de yayımlanmış olabilir. Aksi belirtilmedikçe, tüm atıflar Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara aittir. Dava adının sonuna eklenen “(k.k.)” ifadesi Mahkemenin kabul edilebilirlik hakkında verilen bir kararına işaret ederken, “[BD]” ifadesi ise davanın Büyük Daire tarafından incelendiği anlamına gelmektedir. Mevcut güncelleme tarihinde “kesinleşmemiş” olan Daire kararları, yıldız işaretiyle (*) belirtilmektedir.

Giriş

1. Bu Rehber, Mahkemenin içtihadını analiz eder ve Sözleşmenin büyük ölçekli toplantı ve gösteri olarak bilinen kitlesele protestolarla ilgili ilkelerini özetler.
2. Mahkeme içtihadına göre, en yaygın şekilde kısıtlanan toplantı türünün protesto olmasına ve bu nedenle Sözleşmenin 11 ve/veya 10. maddeleri kapsamında Mahkemeye en çok bu konuda başvuru yapılmasına rağmen, her toplantı bir protesto değildir Mahkeme, içtihadında kesin bir "kitlesele protesto" tanımı yapmamasına rağmen "kitlesele protesto" anlamına gelebilecek farklı toplantı biçimlerini incelemiştir (bk. örneğin [Navalnyy/Rusya](#) [BD], 2018; [Alekseyev/Rusya](#), 2010; [Shapovalov/Ukrayna](#), 2012; [Virabyan/Ermenistan](#), 2012; [Frumkin/Rusya](#), 2016, § 148; [Işıkırık/Türkiye](#), 2017).
3. Mevcut Rehber, düzenleme, katılım ve eğer varsa takip eden soruşturma gibi protestonun farklı aşamalarında, katılımcıların Sözleşmenin 10 ve 11. maddeleri ile diğer maddeleri (2, 3, 5, ve 6. maddeler) kapsamındaki haklarına ilişkin Mahkeme içtihadına genel bir bakış sunmaktadır. Rehberde atıf yapılan davaların hepsi "kitlesele protestolar" ile ilgili olmayabilir: ancak, "kitlesele protestolar" bağlamında özellikle geçerli yasal ilkeleri ve muhakemeyi içermektedir.

I. Toplantı Özgürlüğü (11. madde)

Sözleşme'nin 11. maddesi¹

- "1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve örgütlenme hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.
2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarıncı yukarıda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir."

A. Uygulanabilirlik

4. Mahkemenin içtihadına göre, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı demokratik bir toplumda temel bir haktır ve bu nedenle kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanmamalıdır ([Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya](#) [BD], 2015, § 91; [Taranenko/Rusya](#), 2014, § 65).
5. Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı, ister durağan ister yürüyüş şeklinde olsun, hem özel toplantıları hem de kamusal alanlarda yapılan toplantıları kapsar. Bireysel katılımcılar ve buluşmayı düzenleyen kişiler bu hakkı kullanabilir ([Djavit An/Türkiye](#), 2003, § 56; [Barraco/Fransa](#), 2009, § 41; [Yılmaz Yıldız ve Diğerleri/Türkiye](#), 2014, § 41).

1. Bk. [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesine ilişkin Rehber: Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü](#)

6. Ek olarak, toplanma özgürlüğü hakkı, 11. maddenin 2. paragrafında belirtilen sınırlar çerçevesinde toplantının zamanını, yerini ve usulünü seçme hakkını da içerir (*Sáska/Macaristan*, 2012, §§ 21-23).

7. Ancak, Sözleşmenin 11. maddesi yalnızca “barışçıl toplanma” hakkını korur. Ancak, Sözleşmenin 11. maddesi yalnızca “barışçıl toplanma” hakkını korur. Düzenleyicilerin ve katılımcıların şiddet eğiliminde olduğu bir gösteriyi kapsamaz (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 98 ve *Ter-Petrosyan/Ermenistan*, 2019, § 53). Bu nedenle, 11. madde kapsamındaki koruma, düzenleyicilerin ve katılımcıların şiddet eğiliminde olduğu, şiddete tahrik ettiği veya demokratik bir toplumun temellerini reddettiği durumlar dışındaki bütün buluşmalara uygulanır (*Fáber/Macaristan*, 2012, § 37; *Gün ve Diğerleri/Türkiye*, 2013, § 49; *Taranenko/Rusya*, 2014, § 66).

8. Bununla birlikte, gösteri sırasında yer yer şiddet eyleminin veya ceza gerektiren eylemlerin meydana gelmesiyle, niyeti veya davranışı barışçıl kalan kişinin barışçıl gösteri hakkından yararlanması sona erdirilemez (*Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 155).

9. Örneğin, *Annenkov ve Diğerleri/Rusya*, 2017, §§ 122-129 davasında, bazı göstericiler ve özel bir şirkete bağlı çalışan güvenlik görevlileri arasında geçen bir kavganın da olduğu iki çatışma yaşanmasına rağmen, başvuruların davranışlarının şiddet içeren bir nitelikte olduğu tespit edilmemiştir. Başvuranın bu kavgaya katıldığına ya da şiddete karıştığına dair hiçbir emare yoktur. Mahkeme, bazı başvuruların sorumlu tutulduğu şüpheli davranışın, gösteriye katılımlarını Sözleşmenin 11. maddesinde yer alan barışçıl toplanma özgürlüğü hakkının korunması kapsamında çıkaracak nitelikte olduğu değerlendirmesinde de bulunmamıştır.

10. Aksine, *Razvozhayev/Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov/Rusya*, 2019, § 284 davasında, birinci başvuran, çok sayıda kişiyi polis kordonunu aşmak için yönlendirmekten suçlu bulunmuş ve tanıklar da kişinin böyle bir niyeti olduğunu teyit etmiştir. Polis kordonunun kırılmasının kritik bir anda şiddeti artırdığı ve çatışmaları tetiklediği düşünüldüğünde, Mahkeme, birinci başvuranın kasıtlı eylemlerinin 11. madde ile korunan “barışçıl toplanma” kavramının kapsamı dışında olduğu kanaatine varmıştır. Dolayısıyla, birinci başvuranın şikâyetini, Sözleşme hükümleriyle konu bakımından bağdaşmadığı için reddetmiştir.

11. Tüzel kişiliği bulunmayan örgütler de 11. madde kapsamında şikâyette bulunabilir. *Hyde Park ve Diğerleri/Moldova (no. 3)*, 2009, § 5-16 davasında, başvuruların örgütü başvurunun konusunu oluşturan izinsiz bir gösteri sırasında kayıtlı ve tüzel kişilik sahibidir. Örgüt, daha sonra, Devletin baskı ve tehditleri iddiasıyla kaydını sonlandırmaya karar vermiştir. Mahkeme, Hyde Park’ın tüzel kişiliğinin olmamasının yargılamayı takip etme kapasitesini etkilemediğini değerlendirmiştir.

12. Barışçıl toplanmalar çeşitli biçim ve türlerde olabilir. Mahkeme, 11. maddenin esasen toplumsal nitelikteki toplantılar için uygulanabileceğini belirtmiştir:

- “Flash mob” (aniden gelişen toplanmalar) ” (*Obote/Rusya*, 2019);
- Bir örgütün özel bir kafede buluşması (*Emin Huseynov/Azerbaycan*, 2015);
- İki toplumlu toplantılar (*Djavit An/Türkiye*, 2003);
- Kültürel buluşmalar (*The Gypsy Council ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002);
- Dini ve ruhani toplantılar (*Barankevich/Rusya*, 2007).

13. Ancak, Mahkeme, Hükümetin dil politikasına karşı olan bir protesto hareketinin liderine vatandaşlık verilmediği bir durumu 11. madde kapsamında değerlendirmemiştir. Çünkü vatandaşlığın reddedilmesi, başvuranın konuya dair konuşmasını ve kamu yararını ilgilendiren tartışmalara katılmasını engellememiştir (*Petropavlovskis/Letonya*, 2015, §§ 75-87).

14. Dahası, Mahkeme içtihadına göre, bir gösterinin ulusal hukukta sınıflandırılması ve düzenlenmesi, 11. maddenin uygulanabilirliğini etkilemez. Bu hususlar sadece,

Mahkeme'nin bir gösterinin koruma kapsamına girdiği sonucuna varmasının ardından, Devletin negatif yükümlülükleriyle ilgili daha sonra ortaya çıkan konular (korunan özgürlüğe getirilen kısıtlamanın 11 § 2 maddesi kapsamında gerekçelendirilip gerekçelendirilmediği) ve Devletin pozitif yükümlülüklerinin değerlendirilmesinde (ikincisinin söz konusu çakışan çıkarlar arasında adil bir denge sağlayıp sağlamadığı) geçerlidir (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 99).

15. Son olarak Mahkeme içtihadının, belirli bir konunun 10. veya 11. maddelerden hangisi kapsamında inceleneyeğine dair bir ayırım getirdiği de belirtilmelidir.² Mahkemenin belirttiği ayırt edici kriterlerden biri, toplanma özgürlüğü hakkının kullanılmasında katılımcıların yalnızca düşüncelerini ifade etmekle kalmayıp, bunu diğerleriyle birlikte yapmak istediğidir (*Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 91). Dahası, *Éva Molnár/Macaristan*, 2008, § 42 davasında, Mahkeme, toplanma özgürlüğünün amaçlarından birinin kamusal tartışma ve protestonun açık ifadesi için güvenli bir alan yaratmak olduğunu vurgulamıştır. 10. maddede güvence altına alınan kişisel görüşlerin ifade edilmesinin korunması, Sözleşmenin 11. maddesinde yer alan barışçıl toplanma özgürlüğünün hedeflerinden biridir.

16. Dolayısıyla, Mahkeme, internette yayımladığı bir mesajla izinsiz gösterilere destek çağrısı yapanların kovuşturulmasını 10. madde kapsamında incelemiştir (*Elvira Dmitriyeva/Rusya*, 2019, § 77-90). *Butkevich/Rusya*, 2018, § 122 davasında, Mahkeme, G4 zirvesini haber yaparken polisle iş birliği yapmadığı için yargılanan ve ceza alan bir gazetecinin başvurusunu, Sözleşmenin 11. maddesi bağlamında ortaya koyulan genel ilkeleri de dikkate alarak, 10. madde kapsamında incelemeyi uygun bulmuştur.

17. Bir diğer yandan, başvuranın şikâyeti ağırlıklı olarak barışçıl toplantılar nedeniyle mahkûmiyet kararları ile ilgiliyse Mahkeme, bu şikâyeti sadece 11. madde kapsamında ele alır (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* 2015, § 85). Bu bağlamda, 10. madde, toplantılar söz konusu olduğunda öne geçen bir özel kural (lex specialis) olan 11. maddeye göre, bir genel kural (lex generalis) olarak değerlendirilmelidir (*Ezelin/Fransa*, 1991, § 35; *Schwabe ve M.G./Almanya*, 2011, § 9).

B. Müdahale biçimleri

18. Mahkeme, 11 § 2 maddesinde yer alan "kısıtlamalar" teriminin, hem halka açık bir toplantıdan önce ve toplantı sırasında alınan tedbirleri hem de toplantı sonrasındaki **cezai** tedbirleri içerecek şekilde yorumlanması gerektiğine karar vermiştir (*Ezelin/Fransa*, 1991, § 39). Kitlesele protestolar bağlamında en sık rastlanan müdahale biçimleri aşağıda açıklanmaktadır.

1. Toplantıya izin verilmemesi

19. Mahkeme, ön idari usullerin, Sözleşmede korunan barışçıl toplanma özgürlüğüne gizli bir engel teşkil etmedikleri sürece, Sözleşmenin 11. maddesinde yer alan ilkelere aykırı olduğunu düşünmemiştir (*Éva Molnár/Macaristan*, 2008, § 37).

20. Usule ilişkin resmi gerekliliklerin "yeterli kesinlikle oluşturulması" ve "barışçıl toplanma özgürlüğüne gizli bir engel teşkil etmemesi" koşuluyla, Devletlere, usul kurallarını belirleme konusunda geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır (*Lashmankin ve Diğerleri/Rusya*, 2017, § 422).

21. Ancak, kamusal toplantıların bildirilmesi için otomatik ve esnek olmayan zaman sınırlarının uygulanması ve bildirim süresinin sonu ile toplantının planlanan tarihi arasında uzun zaman geçmesi, toplanma özgürlüğüne yönelik gereksiz bir müdahaleye yol açabilir (*Lashmankin ve Diğerleri/Rusya*, 2017, § 456).

2. Bk. 11. madde Rehberi - Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü ile ilgili Kısım I.B

22. “Yeterli kesinlikle oluşturulması” gerekliliğiyle ilgili olarak, *Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, §§ 121-128 davasında, Mahkeme, beş günlük zaman sınırının bildirim göndermek için mi yoksa almak için mi tanındığı meselesinin net olmaması sebebiyle, iç hukukun muğlak olduğunu ve bu nedenle düzenleyicilerin yasayı yanlış yorumladığı için mazur görülmeleri gerektiğini belirtmiştir. Ek olarak, Mahkeme, düzenleyicilerin etkinlik arifesine kadar beklemediğini, aksine öngörülen sürenin ilk gününde bildirimde bulduklarını, dolayısıyla kanunun çok zorlu şartlarına uymak için makul bir çaba harcadıklarını belirtmiştir.

23. *Uzunget ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 50, Mahkeme, etkinlikten yetmiş iki saat önce yetkililere bildirim yapma gerekliliğinin, Sözleşmede korunan barışçıl toplanma özgürlüğüne yönelik gizli bir engel anlamına gelmediğini belirtmiştir.

24. Mahkeme, Taraf Devletlerin, belirli bir yerde gösteri düzenlenmesine kamu güvenliği nedeniyle sınırlama getirebileceğini kabul etmiştir (*Malofeyeva/Rusya*, 2013, § 136; *Disk ve Kesk/Türkiye*, 2012, § 29). Ancak, bu durum, orantılılık testine tabi tutulması gereken bir müdahale olarak değerlendirilmektedir.

25. Örneğin, *Berladir ve Diğerleri/Rusya*, 2012, §§ 47-51 davasında, kent yönetimi bir gösteriye müsaade etmiş ancak farklı bir yerde ve daha kısa bir sürede yapılmasını şart koşmuştur. Mahkeme, bunu başvuranların barışçıl toplanma özgürlüğünü kullanmasına bir müdahale olarak değerlendirmiştir.

26. Bildirimi yapılmayan veya önceden izin alınmayan bir gösteri yasa dışı olabilirken, Mahkeme, bu yasa dışı durumun hakkın özünü ihlal etmemesi veya toplanma özgürlüğünün ihlalini haklı göstermemesi gerektiğini değerlendirmiştir (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, §§ 99-100, ve *Cisse/Fransa*, 2002, § 50).

27. Ayrıca, bazı durumlarda, bir toplantıya izin verilmemesi, toplantı planlandığı gibi yapılsa bile, toplanma özgürlüğüne müdahale oluşturabilir (*Bączkowski ve Diğerleri/Polonya*, 2007).

28. Mahkeme içtihadında, izinlerin son dakikada iptal edildiği örnekler de yer almaktadır. *Makhmudov/Rusya*, 2007, §§ 55-56 ve § 71 davasında, yerel makamlar, “terör faaliyetlerinin patlak vermesini” bekledikleri gerekçesiyle, gösteriden hemen önce izni geri almıştır. Mahkeme, izin iptal edilmesinin, başvuranın barışçıl toplanma özgürlüğüne müdahale oluşturduğunu kabul etmiştir.

29. *Hyde Park ve Diğerleri/Moldova (no. 5 ve 6)*, 2010, § 41 davasında, başvuranlar, toplantıya izin veren bir karara uymamış ve izinde isimleri yer almadığı için iki başvuran gözaltına alınmıştır. Mahkeme, gözaltıların gösteriye katılımlarını engellemesi sebebiyle başvuranların barışçıl toplanma özgürlüğüne müdahale edildiğine karar vermiştir.

2. Gösteri sonrasında verilen cezalar

30. 11 § 2 maddesinde yer alan “kısıtlamalar” ifadesi, toplantı sonrasındaki cezalandırıcı tedbirleri de kapsar (*Ezelin/Fransa*, 1991, § 39). Mahkeme, başvuranların barışçıl toplanma özgürlüğünü kullanması ile onlara karşı alınan tedbirler arasında açık ve kabul edilmiş bağlantıların bulunması hâlinde, başvuranların yakalanması, gözaltına alınması ve ardından gelen idari suçlamaların Sözleşmenin 11. maddesinde güvence altına alınan haklarına müdahale ettiğini belirtmiştir (*Navalnyy ve Yashin/Rusya*, 2014, § 52).

31. *Frumkin/Rusya*, 2016, § 138 davasında, Mahkeme, 11. maddedeki güvencelerin, katılımcılarla Devlet görevlileri arasındaki bazı çatışmalara rağmen, toplantı resmi olarak bittikten sonra bile başvuran bakımından geçerli olduğuna kanaat getirmiştir. Dolayısıyla, başvurana yönelik tedbirler

– bu davada, başvuranın toplantı için izin verilen zaman aralığından sonra gözaltına alınması – 11. maddede yer alan gerekliliklere uygun olmalıdır (bk. ayrıca *Varođlu Atik ve Diğerleri/Türkiye*, 2020).

32. *Kasparov ve Diğerleri/Rusya*, 2013, § 86 davasında, gösteri düzenleme kurallarını ihlal ettikleri için gözaltına alınan ve idari ceza verilen başvuranlardan dördü, toplantıda yer alma niyetlerinin olduğunu reddetmiştir. Bu nedenle, Mahkeme, başvuranların ilk bakışta ifade özgürlüğüne veya toplanma özgürlüğüne müdahale yönünde delil gösteremediklerini değerlendirmiş ve başvurularının açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar vermiştir.

33. Bunun aksine, başvuranın yerel mahkemede gösteriye katıldığını inkâr ettiği *Zülküf Murat Kahraman/Türkiye*, 2019, § 45 davasında, Mahkeme, bir gösteriye katıldığı gerekçesiyle verilen mahkûmiyet kararının, başvuranın toplanma özgürlüğü hakkını kullanmasına yönelik bir müdahale olarak değerlendirmiştir. Bilhassa Mahkeme, başvuran için verilen mahkûmiyet kararının tartışmasız bir şekilde toplanma özgürlüğü kapsamındaki faaliyetlere yönelik olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme, aksini düşünmenin, başvurandan suçlandığı eylemleri kabul etmesini istemekle eşdeğer olduğunu açıklamıştır. Bu doğrultuda, Mahkeme kendini suçlamama hakkını da göz önünde bulundurmuş ve adli bir cezanın müdahale teşkil ettiğini kabul etmemenin, söz konusu eylemlere karıştığını inkâr eden başvuranı Sözleşmenin korumasından mahrum bırakacak bir kısır döngü içinde tutacağını vurgulamıştır.

34. *Nurettin Aldemir ve Diğerleri/Türkiye*, 2007, §§ 34-35 davasında, başvuranlar suçlamalardan beraat etmesine rağmen Mahkeme, katılımcıları dağıtmak için polis kuvvetine ve toplantıyı müteakip kovuşturmayaya dayalı, başvuranları benzer toplantılara katılmaktan alıkoyabilecek ve caydırıcı etki yaratabilecek bir müdahale tespit etmiştir.

35. Son olarak, barışçıl toplanma hakkına yönelik diğer dolaylı engelleme yollarına ilişkin Mahkeme, örneğin *Djavit An/Türkiye*, 2003, §§ 56-62 davasında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) yetkililerinin başvuranın iki toplumlu buluşmalara katılmak için güneye geçmesine izin vermemesinin, barışçıl toplantıya katılma hakkına müdahale olduğunu belirtmiştir (bk. ayrıca *Adalı/Türkiye*, 2005).

3. Bir toplantıya katılımı engellemek için önleyici gözaltı

36. *Schwabe ve M.G./Almanya*, 2011, § 102 davasında, başvuranlar bir gösteriye giderken yakalanıp G8 zirvesi boyunca gözaltında tutulmuştur. Mahkeme, başvuranların bu zirveye karşı yapılan gösteriye katılmalarının engellendiğine karar vermiştir.

37. *Huseynli ve Diğerleri/Azərbaycan*, 2016, §§ 84-97 davasında, Mahkeme, başvuranların şüpheli mahkûmiyetlerinin ve kamu düzeninin ihlali ile ilgili suçlar nedeniyle tutuklanmasının, aslında muhalefetin protestolarına katılmalarını engellemeyi amaçladığını ve barışçıl toplanma özgürlüğü hakkına müdahale anlamına geldiğini tespit etmiştir.

C. Kanunilik

38. Sözleşmenin 8. ve 11. maddelerindeki “yasayla öngörülmüş” ve “yasayla uyumlu” ifadeleri, itiraz edilen tedbirin iç hukukta kanuni dayanağının olmasının yanı sıra, bu kanunun niteliğine de atıfta bulunur. Öyle ki, söz konusu kanun kişi tarafından erişilebilir ve etkileri bakımından da öngörülebilir olmalıdır (*Rotaru/Romanya* [BD], 2000, § 52; *Maestri/İtalya* [BD], 2004, § 30; *Gorzelik ve Diđerleri/Polonya* [BD], 2004, §§ 64-65; *Sindicatul “Păstorul cel Bun”/Romanya* [BD], 2013, § 153).

39. Örneğin, *Djavit An/Türkiye*, 2003, §§ 64-68 davasında, KKTC’de yaşayan Kıbrıs Türklerinin, Kıbrıs Rumlarıyla barışçıl bir toplantıya katılmak amacıyla Güney Kıbrıs’a giderken “yeşil hattı” geçmeleri için izin verilmesini düzenleyen bir kanun bulunmamaktaydı.

Dolayısıyla, bu tür toplantılara katılmaya yönelik kısıtlamaların Sözleşmenin 11. maddesinin 2. paragrafı kapsamında yasa dışı olduğuna karar verilmiştir (bk. ayrıca [Adalı/Türkiye](#), 2005).

40. Benzer şekilde, [Mkrtyan/Ermenistan](#), 2007, § 43, §§ 39-45 davasında, Mahkeme, başvuranın bir sokak alayına katıldığı için hüküm giyeceğini ve cezaya çarptırılacağını öngöremediğini belirtmiştir. Çünkü iç hukukta, İdari Suçlar Kanunu da dâhil olmak üzere Sovyetler Birliğinin eski kanunlarında yer alan kuralların Ermenistan'da yürürlükte olduğunu açıkça belirten bir düzenleme bulunmamaktaydı.

41. [Lashmankin ve Diğerleri/Rusya](#), 2017, §§ 410-471, kamusal toplantıların yeri, zamanı ve yapılış biçiminde değişiklik önerecek şekilde yetkilileri güçlendiren geniş bir kanuni takdir yetkisinin, "kanunun niteliği" ile ilgili gerekliliği karşılamadığını tespit etmiştir çünkü kanun, keyfi ve ayrımcı uygulamaya karşı yeterli ve etkili yasal güvencelerden yoksundur.

42. [Navalnyy/Rusya](#) [BD], 2018, §§ 114-119, kamusal toplantıları düzenleyen Rusya'daki düzenleyici çerçevenin "bildirime tabi buluşmanın" ne olduğunu geniş bir şekilde yorumladığını ve yetkililere, ceza niteliğindeki yaptırımların yanı sıra, derhal yakalama ve özgürlüğünden yoksun bırakma gibi katı uygulamalarla bu tür toplantıları kısıtlamaları için aşırı geniş takdir yetkisi verdiğini belirtmiştir.

43. Benzer şekilde, [Gafgaz Mammadov/Azərbaycan](#), 2015, §§ 54-57, Mahkeme, mevzuatın halka açık bir toplantıyı yasaklama veya durdurma, buluşma mekânı, rotası ve/veya zamanını kısıtlama veya değiştirme ve toplantılar için özel bölgeler belirleme konusunda geniş yetkiler sağladığını belirtmiştir. Mahkemenin, yetkileri kötüye kullanarak halka açık toplantıların engellenmesi veya dağıtılmasına olanak tanıyan bu tür mevzuatın öngörülebilirliği ve kesinliği konusunda ciddi endişeleri bulunmaktadır (bk. ayrıca [Huseynli ve Diğerleri/Azərbaycan](#), 2016 ve başvuruların gösterilere katılmalarını engellemek için gözaltına alınması ile ilgili olarak [Hakobyan ve Diğerleri/Ermenistan](#), 2012).

44. Bununla birlikte, Mahkeme, 11. madde bağlamında, özellikle toplumdaki yaygın görüşlere göre durumun değiştiği alanlarda kanunlar bakımından mutlak bir kesinliğe ulaşmanın imkânsız olduğunu kabul eder ([Ezelin/Fransa](#), 1991, § 45). Özellikle, Mahkeme'nin belirttiği üzere, söz konusu eylemlerin mutlak bir kesinlikle öngörülebilir olması gerekli değildir; nitekim bunun başarılmasının mümkün olmadığı tecrübeyle sabittir. Arzu edilen şey kesinlik olmakla birlikte, bu durum, aynı zamanda kanunun değişen koşullara ayak uydurma yeteneğini engelleyen ölçüsüz bir katılıkla da sonuçlanabilir. Dolayısıyla, birçok kanun kaçınılmaz bir şekilde az ya da çok muğlak olan terimlerle ifade edilmektedir ve bunların yorumlanmaları ve uygulanmaları bir uygulama meselesidir ([Rekvényi/Macaristan](#)[BD], 1999, § 34; [Ziliberg/Moldova](#), (k.k.), 2004; [Primov ve Diğerleri/Rusya](#), 2014, § 125).

45. Mahkeme, ayrıca, ulusal mahkemelere verilen yargılama rolünün yorumsal şüpheleri gidermek olduğunu ifade etmiştir. İç hukuku yorumlanması ve uygulanması öncelikle ulusal makamların ve özellikle de ulusal mahkemelerin sorumluluğu olduğu için, Mahkemenin iç hukuka uygunluğu inceleme yetkisi sınırlıdır ([Kruslin/Fransa](#), 1990, § 29; [Kopp/İsviçre](#), 1998, § 59; [Vyerentsov/Ukrayna](#), 2013, § 54).

D. Meşru amaç

46. Sözleşme'nin 11 § 2 maddesi, müdahalenin uyması gereken meşru amaçları³ sıralar: ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeninin sağlanması veya suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın korunması ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması.

47. Mahkemenin içtihadında, toplanma özgürlüğüne getirilen içeriğe dayalı kısıtlamalar teknik kısıtlamalara kıyasla daha katı bir denetime tabidir. Katılımcılarının iletmek istedikleri mesajın özü nedeniyle bir toplantının meşru biçimde yasaklanması çok nadirdir;

3. Bk. 11. madde Rehberi - Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü ile ilgili Kısım I.E (b)

özelliikle böyle bir durum olduğunda, eleştirinin asıl hedefi toplantıya izin verme ya da yasaklama yetkisine sahip yetkili makamdır (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 86, ve *Primov ve Diğerleri/ Rusya*, 2014, §§ 134-135).

48. *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018 davasında, bir siyasi muhalefet lideri iki yıl içinde yedi kez gözaltına alınmıştır. Mahkeme, başvuranın özellikle hedef alındığına dair iddiasını muhalefeti denetim altına alma amaçlı genel bir hareket bağlamında tutarlı bularak bunu “konuyla ilgili bağlamsal kanıt” olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, müdahalenin “her ikisi de Sözleşmenin Önsözünde yer alan kavramlar olan “hukukun üstünlüğü” ile yönetilen ‘etkili siyasi demokrasinin’ bir parçası olan siyasi çoğulculuğu sindirmek üzere” açıkça ortaya konmayan bir amaca hizmet etmekle birlikte, 11 § 2 maddesi kapsamındaki meşru amaçlara uymadığını tespit etmiştir. Burada, 5. ve 11. madde ile birlikte 18. madde ihlali⁴ bulunmuştur.

49. Mahkeme, konuşma ve gösterilerde toprak talebinde bulunmanın ülkenin toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliği açısından doğrudan bir tehdit oluşturmadığını tespit etmiştir. Dolayısıyla, anayasa ve toprak sınırı ile ilgili temel değişikliklerin talep edilmesi, ilgili toplantıların doğrudan yasaklanmasına gerekçe sayılamaz (*Stankov ve the United Macedonian Organisation Ilinden /Bulgaristan*, 2001, § 97).

50. Mahkeme ayrıca “kamu düzeninin sağlanması” meşru amacının dar biçimde yorumlanması gerektiği görüşündedir (11. maddeye ilişkin olarak *Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 122, ; 10. maddeye ilişkin olarak *Perinçek/İsviçre*, 2013, §§ 146-151). Ancak, Mahkeme, kamusal alanlarda barışçıl toplanma özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların, kamu düzeninin sağlanması ve trafiğin düzen içinde akması gözetilerek başkalarının haklarının korunmasına hizmet edebileceğini kabul etmiştir (*Éva Molnár/Macaristan*, 2008, § 34).

51. *Ezelin/Fransa*, 1991, § 47 davasında, başvuran gösteri sırasında meydana gelen zapt edilemez olaylarla ilişkisi olmadığını ispat edemediği için ceza almıştır. Yetkililer bu türden bir tutumun, bir avukat olarak başvuranın böyle eylemleri onaylamasının ve etkin bir şekilde desteklemesinin bir yansıması olduğu görüşünü benimsemiştir. Mahkeme, söz konusu müdahalenin “kamu düzeninin sağlanması” meşru amacına uygun olduğunu onaylamıştır.

52. Mahkeme, özellikle, toplantıların kasti olmadığı ya da hiç bir sıkıntıya sebebiyet vermediği durumlarda kamu düzeninin sağlanması amacının yetkililerce öne sürülmesini kabul etmemiştir(*Navalnyy/Rusya*, [BD], §§ 124-126).

E. Demokratik bir toplumda gereklilik

53. Bir müdahale, “zorlayıcı bir toplumsal ihtiyaca” karşılık geliyorsa ve özellikle de dikkate alınan meşru amaçla orantılıysa ve ulusal makamlar tarafından müdahaleyi gerekçelendirmek için ileri sürülen nedenler “konuyla ilgili ve yeterli” ise, meşru bir amaç için “demokratik bir toplumda gerekli” olarak değerlendirilir (*Coster/Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 104; *S. ve Marper/Birleşik Krallık* [BD], 2008, § 101; *Obote/Rusya*, 2019, § 40). Ancak, bu bağlamda, “demokratik bir toplumda gereklilik” kavramı, “yararlı” ya da “istenilen” gibi ifadelerdeki esnekliğe sahip değildir (*Gorzelik ve Diğerleri/Polonya* [BD], 2004, § 95).⁵

54. Mahkeme, görevinin kendi görüşlerini ilgili ulusal makamların görüşlerinin yerine yerleştirmek değil, bu makamların aldıkları kararların 11. madde uyarınca gözden geçirilmesi olduğunu açıklamıştır. Bu, Mahkemenin özellikle Devletin takdir yetkisini makul bir biçimde, dikkatlice ve iyi niyetle kullanıp kullanmadığını ortaya çıkarması anlamına gelir. Taraf Devletler, Sözleşme ile teminat altına alınan hak ve özgürlükler üzerindeki kısıtlamaların “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığını incelerken, sınırsız olmamakla birlikte belirli bir takdir yetkisi kullanır (*Coster/Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 105;

4. Bk. *Haklara Getirilecek Kısıtlamaların Sınırlandırılmasına İlişkin Olarak 18. Madde Rehberi*

5. Bk. *11. Madde Rehberi -Toplantı ve dernek kurma özgürlüğüne* ile ilgili Kısım I.E (c)

Ashughyan/Ermenistan, 2008, § 89; *Barraco/Fransa*, 2009, § 42; *Kasparov ve Diğerleri/Rusya*, 2013, § 86).

55. Orantılılık ilkesi, bir taraftan Sözleşmenin 11 § 2 maddesinde belirtilen amaçların yerine getirilebilmesi için gerekli şartlar ile diğer taraftan sokaklarda veya kamuya açık diğer alanlarda toplanan kişilerin görüşlerini kelimeler, mimikler ve hatta sessizlik vasıtasıyla özgürce ifade edebilmeleri için gerekli şartlar arasında denge kurulmasını gerektirmektedir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], 2015, § 144).

56. Bu orantılılığın kitlesele protestolar bağlamında en yaygın müdahale biçimleri dikkate alınarak değerlendirilmesi bu bölümde incelenmektedir.

1. Toplantıya izin verilmemesi ve izinsiz bir toplantının dağıtılması

57. Mahkeme, ön bildirimde bulunulmaması ve buna dayanarak protestonun “kanuna aykırılığı” nedeniyle, makamlara sınırsız yetki tanınmamaktadır; söz konusu makamların yetkileri, yine de 11. maddede öngörülen orantılılık koşuluyla sınırlandırılmaktadır. Dolayısıyla, gösteriye en başta neden izin verilmediği, sağlanacak kamu yararının ne olduğu ve gösterinin ne tür risklere yol açacağı tespit edilmelidir. Polisin protestocuların cesaretini kırmak amacıyla kullandığı yöntem de, yani protestocuları belirli bir yerde toplamaları veya gösteriyi dağıtmaları, müdahalenin orantılı olup olmadığının değerlendirilmesinde önemli bir etkidir (*Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 119).

a. Toplantıya izin verilmemesi

58. İki etkinliğin polis yetkilerinin kullanılması yoluyla uygun biçimde yönetilemeyeceğine dair açık ve nesnel bir gösterge yok iken, sadece başka bir halka açık toplantı ile aynı yer ve zamanda olması nedeniyle, halka açık bir toplantının yerine izin verilmemesi, toplanma özgürlüğüne orantısız müdahale olarak değerlendirilmiştir (*Lashmankin ve Diğerleri/Rusya*, 2017, § 422).

59. *Öllinger/Avusturya*, 2006, §§ 32-51 davasında, başvuran zaman ve yer açısından kendilerine karşı bir grubunkı ile çakışan bir toplantı düzenlemek istemiştir. Mahkeme, özellikle de başvuran düşünceyi ifade etmenin barışçıl ve sessiz yollarını tasarlarırken ve slogan atılmasını veya pankart açılmasını açık bir biçimde reddederken, bir karşı gösterinin koşulsuz olarak yasaklanmasını özellikle gerekçelendirilmesi gereken çok aşırı bir tedbir olarak değerlendirmiştir.

60. *Sáska/Macaristan*, 2012, §§ 15-23 davasında, polis başvuranın gösterisinin belirli bir yer ile sınırlandırılması için karşı teklif getirmiştir. Mahkeme, müdahalenin kamu güvenliğini sağlama ve başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma konusundaki meşru amaçları dikkate aldığı, ancak tam da aynı yerde planlanan başka bir gösterinin yetkililer tarafından herhangi bir değişikliğe gidilmeksizin kabul edilmesi nedeniyle gerekli olmadığı sonucuna varmıştır.

61. Gösterinin büyüklüğü ve şekli konusunda önceden izin alınması gerekliliği *Obote/Rusya*, 2019, §§ 34-46 davasında incelenmiştir. Mahkeme, Rusya mevzuatına göre durağan gösteri tanımının çok büyük bir yelpazede toplumsal durumları içerecek biçimde geniş olduğu gözleminde bulunmuş ve başvuranın barışçıl toplanma özgürlüğünün asayişin bozulmasını engelleme açısından Devletin çıkarlarına kıyasla daha önemli olduğunu tespit etmiştir.

62. Mahkeme, başvuranın üzerinde kayıt dışı komünist sembollerin bulunduğu bir davada, göstericilerin partilere, siyasi örgütlere veya kuruluşlara ait sembollerini kullanmamaları hâlinde toplantı yapmalarına izin verilebileceği şeklindeki bir koşulun, “acil toplumsal bir ihtiyacı” karşılamaya yönelik olmadığına karar vermiştir (*Şolari/Moldova Cumhuriyeti*, 2017, §§ 25-39).

b. İzinsiz bir toplantının dağıtılması

63. Mahkeme, göstericilerin şiddet eylemlerine karışmadığı durumlarda kamu yetkililerinin barışçıl toplantılara karşı belli bir derecede hoşgörü göstermelerinin önemli olduğunu vurgulamıştır (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*[BD], 2015, § 150 ve *Obote/Rusya*, 2019, §41).

64. Mahkeme, aniden gelişen bir gösteri örneğinde olduğu üzere, acil müdahalenin gerekçelendirilebildiği özel durumların ortaya çıkabileceğini kabul etmektedir. Ancak, sadece önceden izin alınmaması nedeniyle, katılımcılarının herhangi bir yasadışı davranışı olmaksızın bir gösterinin dağıtılması barışçıl toplanma özgürlüğünün orantısız olarak kısıtlanması anlamına gelebilir (*Bukta ve Diğerleri/Macaristan*, 2007, §§ 35-36).

65. *Navalnyy ve Yashin/Rusya*, 2014 davasında, Mahkeme, Hükümetin izin verilmiş olan bir toplantının sona ermesinden sonra “aniden gelişen” barışçıl bir yürüyüşe müdahale edilmesi konusunda zorunlu bir toplumsal ihtiyaç olduğunu ispat edemediğini, çünkü yerel mahkemelerin protestocuların neden olduğu risklerin boyutlarını veya bu kişileri durdurmanın gerekli olduğunu doğrulamak için hiçbir çaba sarf etmediklerini tespit etmiştir. Dolayısıyla, polisin güç kullandığı müdahalenin orantısız olduğu ve 11 § 2 maddesi kapsamında asayişin sağlanması için gerekli olmadığı değerlendirilmiştir.

66. *Oya Ataman/Türkiye*, 2006 davasında, başvuran yasa dışı bir yürüyüş düzenlemiştir. Trafiği engelleme olasılığının dışında kamu düzenine karşı tehlike oluşturulduğuna dair hiçbir kanıt bulunmamıştır. Mahkeme polisin güç kullanarak biber gazı ile gerçekleştirdiği müdahalenin asayişin sağlanması açısından orantısız ve gereksiz olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Mahkeme, göstericilerin şiddet içeren eylemlerde bulunmamaları hâlinde, kamu yetkililerinin barışçıl toplantılara karşı belli derecede hoşgörü göstermeleri gerektiği kararını vermiştir.

67. Ayrıca, gösterinin yetkililerin verdiği izne uygun olmayan biçimde gerçekleştiği durumlarda da – örneğin, gösterinin izin verilen alanların dışında bir yerde düzenlendiği *Nurettin Aldemir ve Diğerleri/Türkiye*, 2007, davasında olduğu üzere – Mahkeme, göstericilerin şiddet eylemlerine karışmamış olması hâlinde polis memurlarının güç kullanarak müdahale etmesinin, asayişin sağlanması açısından orantısız olduğunu ve gerekli olmadığını tekrar teyit etmiştir.

68. *Ibrahimov ve Diğerleri/Azərbaycan*, 2016 davasında, Mahkeme yetkililerin sınırlı sayıda katılımcı ile yapılan barışçıl bir gösteriyi başlamasından kısa süre sonra dağıttığını gözlemlemiştir. Mahkeme, yetkililerin gösterinin dağıtılmasını gerekçelendirecek konuyla ilgili ve yeterli neden ortaya koymadıklarını tespit etmiştir.

69. Bunun aksine, *Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014 davasında, Mahkeme “marjinal” ve “seyrek” olarak nitelendirilemeyecek şiddet olaylarına karışan önemli sayıda protestocunun bulunmasını dikkate almıştır. Polis kuvvetleri ana caddelerden birinde protestocular tarafından yerleştirilen bir yol barikatını kaldırmak üzere müdahale etmiştir. Mahkeme, olayları dağıtmak için özel ekipman kullanımını haklı bulmuştur. Ancak Mahkeme, her iki taraf – göstericiler ve polis – şiddet olaylarına karıştığıında şiddeti kimin başlattığının incelenmesinin gerekli olabileceğini belirtmiştir (*Nurettin Aldemir ve Diğerleri/Türkiye*, 2007, § 45).

2. Gösteri sonrasında verilen cezalar

70. Mahkeme, izinsiz toplantılar nedeniyle hüküm verilmesinin gerekliliğini incelemiştir. *Obote/Rusya*, 2019 davasında, Mahkeme, yerel mahkemelerin başvuruları idari nitelikte bir suçtan mahkûm ederken, söz konusu olayın neden olduğu kargaşanın derecesini değerlendirmediklerini tespit etmiştir. Mahkeme, idari dava sürecinde yerel adli makamların, varsayılan durağan gösterinin resmi açıdan kanuna aykırılığına daha fazla ağırlık vererek uygun dengeyi gözetmedikleri değerlendirilmesini yapmıştır.

71. Benzer şekilde, *Razvozhayev/Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov/Rusya*, 2019 davasında, Mahkeme, etkinliği düzenleyenin kendi hareketleri ve niyetleri yeterince araştırılmaksızın başvuranların gösterideki çatışmaların ardından meydana gelen “kitlesele kargaşadan” sorumlu tutularak hüküm giymelerini 11. maddenin ihlali olarak değerlendirmiştir.

72. Mahkeme, ayrıca gösteri sonrasında verilen cezaların ağırlığını incelemiştir. *Kudrevičius ve Diğerleri /Litvanya* [BD], 2015 davasında, Mahkeme, diğer etkenlerin yanı sıra, bir yıllık süre ile ertelenen altmış günlük hapis cezasının orantılı olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Başvuranlara verilen cezanın yegâne fiili sonucu, bir yıl boyunca geçerli olacak şekilde, ikamet yerlerini yedi günden uzun süre terk etmek istemeleri hâlinde izin alma yükümlülükleri olmuştur. Mahkeme, başvurular tarafından yaklaşık iki gün boyunca ana yolun tıkanmasından kaynaklanan bu rahatsızlığın, kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına kıyasla orantısız olmadığını belirtmiştir.

73. Benzer şekilde, izinsiz gösteriye katılıma ilişkin *Rai ve Evans/Birleşik Krallık* (k.k.), 2009 davasında, Mahkeme başvurulara verilen para cezalarının orantılı olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme, başvuruların izne başvurmak için süre sınırı olduğunu önceden bilmesi ve önceden başvuru yapmak için net fırsatlarının bulunması, izin alma gereğinin belirlenmiş güvenlik noktaları ile sınırlandırılması, belirlenen koşulların sadece kamu yararı hedefleri doğrultusunda uygulanması, polisin çalışmalarının başvuruların gösterilerini sürdürmesine ve herhangi bir yaptırım olmaksızın dağılmalarına fırsat vermesi ile birlikte makul ancak ceza hükümlerini içeren yaptırımların en son çare olarak kullanılması dâhil çeşitli etkenleri dikkate almıştır.

74. *Berladir ve Diğerleri/Rusya*, 2012, Rus yetkililer söz konusu toplantıyı yasaklamamış, bunun yerine düzenleyicilere başka bir yer seçeneği önererek hızla yanıt vermiştir. Düzenleyiciler, herhangi bir geçerli gerekçe sunmaksızın yetkililerin teklifini kabul etmemiştir. Mahkeme, başvuruların teklifi değerlendirmemesinin, kısmen de olsa, yetkililerin güvenliği sağlama ve planlanan etkinlik için görece zorlayıcı zaman sınırlaması çerçevesinde gerekli hazırlık tedbirlerini alma görevlerini güçleştirdiğini tespit etmiştir. Mahkeme, yerel mahkemelerin başvuruların eylemlerinin idari bir suç oluşturduğuna karar vermesini ve onlara hafif para cezası vermesini orantılı bulmuştur.

75. Bunun aksine, *Hyde Park ve Diğerleri/Moldova (no. 5 ve 6)*, 2010 davasında, barışçıl gösteriye katılanların toplantı için izin almamaları nedeniyle gözaltına alınmalarının ardından, yerel makamlar yasal para cezası cetvelinin üst sınırları üzerinden (azami yasal tutarın %80'i kadar) para cezası vermiştir ve bu, Mahkeme tarafından toplanma hakkına orantısız müdahale olarak değerlendirilmiştir.

3. Bir toplantıya katılımı engellemek için önleyici gözaltı

76. *Schwabe ve M.G./Almanya*, 2011 davasında, Mahkeme başvuruların protesto etmeyi düşündükleri G8 zirvesinin tamamına denk gelen neredeyse altı günlük gözaltı süresini, zirve sırasında gözaltına alınan göstericilerin serbest bırakmak üzere diğerlerini tahrik etmeleri olasılığını önlemek için alınmış orantısız bir tedbir olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, bu amaçla yetkililerin, başvuruların elinde bulunan pankartlara el koymak gibi başkaca etkili ancak daha az müdahale içeren tedbirleri uygulayabileceği görüşündeydi. Bu doğrultuda, Mahkeme, Sözleşme'nin 11. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

F. Pozitif yükümlülükler

77. Barışçıl toplanma özgürlüğü hakkı aynı zamanda Sözleşmeciler Devletlere pozitif yükümlülükler getirir (*Öllinger/Avusturya*, 2006, § 35).⁶ Devletler, yalnızca barışçıl toplanma hakkına makul olmayan kısıtlamalar getirmekten kaçınmakla kalmamalı, aynı zamanda bu hakkı teminat altına almalıdır. 11. maddenin asıl amacı, kamu makamlarının keyfi müdahalelerine karşı bireyin korunması olmasına rağmen (*Lokomotif Makinistleri ve İtfayeciler Derneği (ASLEF)/Birleşik Krallık*, 2007, § 37; *Nemtsov/Rusya*, 2014, § 72), buna ek olarak, bu hakların etkili biçimde kullanılmasını güvence altına alan pozitif yükümlülükler de bulunmaktadır (*Djavit An/Türkiye*, 2003, § 57; *Oya Ataman/Türkiye*, 2006, § 36; *Gün ve Diğerleri/Türkiye*, 2013).

6. Bk. 11. madde Rehberi- Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü ile ilgili kısım I.D.

1. Katılımcıların şiddetten korunması

78. Yetkili makamların, yasal gösterilere ilişkin olarak, gösterilerin barışçıl biçimde yürütülmesi ve tüm yurttaşların güvenliğinin sağlanması için uygun tedbirler alma görevleri bulunmaktadır (*Oya Ataman/Türkiye*, 2006, § 35; *Makhmudov/Rusya*, 2007, §§ 63-65; *Gün ve Diğerleri/Türkiye*, 2013).

Ancak, bunu mutlak olarak teminat altına almaları gerekmez ve kullanılacak araçların seçimine dair geniş bir takdir yetkisine sahiplerdir (*Protopapa/Türkiye*, 2009, § 108). Bu alanda, Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamındaki yükümlülük elde edilen sonuçlara değil, alınan tedbirlere ilişkin bir yükümlülüktür (*Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 251; *Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], 2015, § 159; *Plattform "Ärzte für das Leben"/Avusturya*, 1988, § 34; *Fáber/Macaristan*, 2012, § 39).

79. Göstericilerin niyetlerinin şiddet olmadığı hâllerde dahi kamuya açık gösteriler, karşı göstericiler de barışçıl toplanma özgürlüğü haklarını kullanmak istediklerinde, kamu düzenine karşı bir tehdit oluşturabilir. Mahkeme, bir karşı gösteri karşısında yetkili makamların, yasal gösteriyi koruma konusunda pozitif yükümlülüklerinin bulunduğu karar vermiştir. Gerçek ve etkili barışçıl toplanma özgürlüğü, Devlet açısından yalnızca müdahale etmeme görevine indirgenemez (*Plattform "Ärzte für das Leben"/Avusturya*, 1988, § 34).

80. Bu bağlamda Mahkeme, Sözleşmeci Devletlerin yasal gösterilerin barışçıl şekilde yapılmasını sağlayacak makul ve uygun tedbirleri alma görevi olduğunu açıklamıştır. Yetkili makamlar, bir yürüyüşün katılımcılarına yönelik şiddet eylemlerini engellemek ya da en azından söz konusu eylemlerin boyutunu sınırlamak için yeterli tedbirleri almalıdırlar. Aksi takdirde, Devletler 11. madde kapsamındaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemiş olurlar (*İlinden Birleşik Makedonya Örgütü ve Ivanov/Bulgaristan*, 2005, § 115).

81. Mahkeme ayrıca, Devletin birbirine karşı görüşleri savunan iki gösterici grubun toplanma özgürlüğü haklarını koruma konusunda pozitif yükümlülükleri olduğunu ve ilke olarak, her iki gösterinin de gerçekleşmesini sağlayacak en az kısıtlayıcı yolu bulmaları gerektiğini belirtmiştir. Karşı bir gösteriyle çatışma riskinin olması, tek başına etkinliğin yasaklanması için yeterli değildir. Yetkili makamlar, değerlendirmelerini yaparken, şiddet içeren çatışma tehdidini etkisiz hâle getirme hususunda gerekli olan kaynakları değerlendirmek için çıkabilecek sorunların potansiyel büyüklükleri hakkında somut tahminler ortaya koymalıdır (*Fáber/Macaristan*, 2012, §§ 40 ve 43).

82. *Plattform "Ärzte für das Leben"/Avusturya*, 1988 davasında, karşı göstericiler başvuran derneğin toplanmasını ve yürüyüşünü engellemişlerdir. Mahkeme, iki karşı gösterinin yasaklandığını, çok sayıda polisin rota boyunca konuşlandırıldığını ve başvuran, rotayı değiştirmeyi kabul ettikten sonra bile polislerin, başvuran derneği korumayı reddetmediklerini belirtmiştir. Mahkeme, yetkililerin makul ve uygun tedbirler alma konusunda başarısız olmadığı sonucuna varmıştır.

83. Bunların aksine, *Frumkin/Rusya*, 2016 davasında Mahkeme, barışçıl bir gösterinin engellenmesinin, polisin toplanma öncesi gösteriyi düzenleyen kişilerle güvenilir bir iletişim kanalı kurmasını sağlayacak "basit ve belirgin adımlar" atmamasının bir sonucu olduğunu ve Sözleşme'nin 11. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

84. *Identoba ve Diğerleri/Gürcistan*, 2015 davasında Mahkeme, yürüyüşü düzenleyen kişinin, polisi özellikle istismar ihtimali hakkında uyarılmış olması göz önünde bulundurulduğunda, kolluk yetkililerinin göstericileri şiddetten koruma hususunda zorunlu bir pozitif yükümlülük altında olduklarını tespit etmiştir. Mahkeme, sadece sınırlı sayıda polis görevlisinin olay yerinde olduğunu ve bunların da sözlü saldırıların başlaması ile gerilimin fiziksel şiddete dönüşmesi söz konusu olduğunda kendilerini uzak tuttuklarını dikkate almıştır. İlâveten, gecikmiş polis müdahalesi, barışçıl gösterinin devamına izin verilmesi için saldırgan karşı göstericileri kısıtlamaya odaklanmak yerine bazı başvuranların gözaltına alınmalarına ve tahliyelerine yönlendirilmiştir. Mahkeme, yerel yetkililerin, yürüyüş sırasında başvuranları özel bireylerin saldırılarından yeterli düzeyde koruyamadığı sonucuna varmıştır.

85. Benzer şekilde, *Promo Lex ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti*, 2015 davasında başvuranlar, bir gösteri sırasında birden fazla kişinin saldırısına uğramışlardır. Polis, saldırıdan ancak bir buçuk saat sonra gelmiş ve hâlihazırda hareketsiz hâle getirilmiş olan iki saldırganı gözaltına almıştır. Mahkeme, yetkili makamların, başvuranları saldırıdan korumak için uygun tedbirleri almadığı kanaatine varmıştır.

86. Son olarak, Mahkemenin, siyasi, kültürel ya da başka türden herhangi bir etkinlik, toplantı ya da buluşmanın sorunsuz gerçekleşmesini güvence altına almak için gösterilerin yapıldığı yerlerde ilk yardım hizmetlerinin bulundurulması gibi önleyici güvenlik tedbirleri almanın önemini vurguladığı kaydedilmelidir (*Oya Ataman/Türkiye*, 2006).

2. Soruşturma yapma hususunda usuli yükümlülük

87. Mahkeme, bireylerin 11. maddedeki haklara zarar verecek biçimde hareket etmeleri hâlinde, yerel makamların söz konusu hakların kullanılmasını etkileyen şiddet içerikli olayları soruşturma yükümlülüğü bulunduğunu açıklamıştır (*Ouranio Toxo ve Diğerleri/Yunanistan*, 2005, § 43).

88. *Promo Lex ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti*, 2015 davasında başvuranlar, maskeli kişiler tarafından saldırıya uğramış ve saldırının sivil giyimli polis memurları tarafından filme alındığını iddia etmişlerdir. Yetkili makamlar, bu kişilerin polis memuru olduğunu reddetmişlerdir fakat saldırganların kimliklerini bulmak üzere herhangi bir çaba sarf etmemişlerdir. İlâveten Mahkeme, nihayetinde altı saldırganın tamamının kimliği tespit edilmesine rağmen, bunlardan dördünün herhangi bir belirgin neden olmaksızın hüküm giymediğini belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, saldırganlardan biri saldırı için para aldığını belirtmesine rağmen yetkililerin, saldırıya kimin destek sağladığını bulmaya dair çaba sarf ettiklerini gösteren herhangi bir kanıtın bulunmadığını belirtmiştir. Mahkeme, Devletin, Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamındaki usuli yükümlülüğüne uymadığı kanaatine varmıştır.

G. Ayrımcılık temelinde kısıtlamalar

89. Sözleşme'nin 14. maddesi⁷, hak ve özgürlüklerden cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, mal mülk, doğum başta olmak üzere herhangi bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin yararlanılmasını güvence altına alır. Ayrımcılıktan korunma protestolar bağlamında da söz konusu olabilir.

90. Örneğin *Bączkowski ve Diğerleri/Polonya*, 2007 davasında başvuranlara, kendileri için önemli bir yıl dönümünü anmak için Varşova'da eş cinseller dâhil olmak üzere çeşitli azınlıklara karşı ayrımcılığa dikkat çekmeyi amaçlayan bir toplantı düzenlemeleri hususunda izin verilmemiştir. Başvuranlara izin verilmediğini belirten karar metninde ayrımcılığa işaret eden herhangi bir şey olmamasına rağmen söz konusu zamanda belediye başkanı, eş cinselliğe karşı güçlü kişisel görüşlerini halka açıklamıştır. Mahkeme, "[belediye başkanının] görüşlerinin mevcut davadaki karar alma sürecini etkileyebileceği ve bunun sonucunda başvuranların toplanma özgürlüğü hakkına ayrımcı bir biçimde tecavüz edebileceğinin makul olarak tahmin edilebileceği" kanaatindeydi. Mahkeme, 11. madde ile bağlantılı olarak 14. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

91. Mahkeme, *Identoba ve Diğerleri/Gürcistan*, 2015 davasında, Devletin göstericileri homofobik şiddetten koruma ve etkili bir soruşturma yürütme konusunda başarısız olduğunu ve Sözleşme'nin 11. maddesi ile bağlantılı olarak 14. maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

7. Bk. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 14. madde Rehberi ve Sözleşme'ye ek 12 no.lu Protokol'ün 1. maddesi - Ayrımcılık yasağı* ile ilgili kısım

II. İfade özgürlüğü (10. madde)

Sözleşme'nin 10. maddesi

"1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon veya sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağliğın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir."

A. Uygulanabilirlik

92. Genel olarak, belirli bir hareket veya eylemin 10. madde kapsamına girip girmediğine karar verirken Mahkeme, söz konusu hareket veya eylemin mahiyetini, özellikle de nesnel bir açıdan bakıldığında neyi ifade ettiğini ve söz konusu eylemi ya da hareketi gerçekleştiren kişinin amaç veya niyetini inceler (*Murat Vural/Türkiye*, 2014, § 54). Bu bağlamda, 10. madde yalnızca yaygın olarak benimsenen bilgi ve görüşleri değil, aynı zamanda birçok kişinin saldırgan olarak değerlendirebileceği azınlık bakış açılarını ve görüşleri de kapsar (*Bédat/İsviçre* [BD], 2016, § 48).

93. Protestolar, 10. madde kapsamındaki görüşlerin ifade edilmesini teşkil eder. *Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1998 davasında Mahkeme, protestolar, başvuruların onay vermediği şekilde bazı etkinliklerin fiziksel olarak engellenmesine dönüşmüş olmasına rağmen bunların 10. madde kapsamında görüşlerin ifade edilmesini teşkil ettiği kanaatine varmıştır.

94. *Sinkova/Ukrayna*, 2018 davasında başvuran, sanatsal bir performans olarak değerlendirdiği (bir anıt üzerinde yumurta pişirme) eylemi gerçekleştirmiş, bu eylemi filme çekirmiş, tutumunu açıklayan bir bildiri hazırlamış ve videoyu bu bildiri ile birlikte internet üzerinden yayımlamıştır. Mahkeme, başvuranın eyleminin belirli Devlet politikalarına karşı bir protesto olduğunu ve Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamına girdiğini değerlendirmiştir.

95. 10. madde, yalnızca bilginin içeriğine değil aynı zamanda iletim veya alım yollarına da uygulanır. Bu yollar üzerine getirilen herhangi bir kısıtlama bilgi alma ve verme hakkına zaruri olarak, müdahale anlamına gelmektedir (*Autronic AG/İsviçre*, 1990, § 47; *Ahmet Yıldırım/Türkiye*, 2012, § 50)

96. Dolayısıyla bu bağlamda, Mahkeme, ifade özgürlüğünün kullanılmasında internetin önemini de tanımıştır. *Times Newspapers Ltd/Birleşik Krallık (no. 1 ve 2)*, 2009, § 27 davasında Mahkeme, erişilebilirliği ve büyük miktarlarda bilgi depolama ve iletme kapasitesi açısından, internetin kamunun haberlere erişimini artırma ve genel anlamıyla bilginin yayılmasını kolaylaştırma konularında önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. İnternet üzerinde kullanıcılar tarafından geliştirilen dışa vurumsal etkinlikler, ifade özgürlüğünün kullanılması açısından benzersiz bir platform sunmaktadır (ayrıca bk. *Delfi AS/Estonya* [BD], 2015, § 110).

97. Son olarak, Bölüm I.A.'da hâlihazırda açıklandığı üzere, kamuya açık toplantılarla ilgili davalarda, Sözleşme'nin 10. ve 11. maddeleri tarafından korunan özgürlükler arasında yakın bir bağlantı bulunduğu kaydedilmelidir.

B. Müdahale biçimleri

98. Mahkeme icthadına göre, ifade özgürlüğünü kısıtlamak üzere yetkili makamlar tarafından alınan herhangi bir tedbir, Sözleşme'nin 10 § 2 maddesi kapsamında söz konusu özgürlüğe bir müdahale teşkil edebilir. Mahkeme, bu durumu her dava için ayrıca değerlendirir. Aşağıda belirtilen müdahale biçimleri, kitlesele protestolar bağlamında en yaygın olanlardır.

1. İnternet kullanımının engellenmesi

99. Mahkeme, basılan içeriğin yasa dışı olduğu iddiasına dayanan bir engelleme tedbirinin bir ön kısıtlama olduğunu tespit etmiştir. Mahkeme, yayınlar üzerindeki ön kısıtlamaların 10. madde ile yasaklanmadığını birden fazla davada ortaya koymuş olmasına rağmen bunlar, olası istismaların önüne geçmek için, hem yasaklamaların kapsamı üzerinde sıkı bir denetim hem de etkili bir yargı denetimi sağlayan hukuki bir çerçevenin parçası olmalıdır. İnternet kullanıcılarının haklarını büyük ölçüde kısıtlayarak ve önemli bir ikincil etki yaratarak büyük miktarda bilgiyi erişilmez kılan toplu engellemeler, 10. madde kapsamında kabul edilemez (*Ahmet Yıldırım/Türkiye*, 2012, § 64).

100. *Kablis/Rusya*, 2019 davasında Mahkeme, yeri, kent yönetimi tarafından onaylanmayan kamuya açık bir etkinliğe katılım çağrısı içerdikleri gerekçesi ile başvuranın blogundaki üç yazının ve sosyal ağ hesabının engellenmesini, başvuranın ifade özgürlüğü hakkına müdahale olarak değerlendirmiştir. Mahkeme açısından, başvuranın yeni bir sosyal ağ hesabı açabilmesinin veya blogunda yeni yazılar yayımlayabilmesinin bu tespite etkisi olmamıştır.

2. Medya içeriğine müdahale

101. Mahkeme, kamuya açık gösterilerin ele alınmasında ve asayişin sağlanmasında yetkili makamların tutumu ile ilgili bilgi sağlama konusunda medyanın önemli bir rolü olduğuna karar vermiştir. Mahkeme icthadına göre, medya temsilcilerinin "bekçi köpeği" rolü bu tür bağlamlarda özellikle önem taşımaktadır; çünkü varlıkları, protestocuları kontrol etmek ya da dağıtmak veya kamu düzenini korumak için kullanılan yöntemler dâhil olmak üzere büyük toplantılarda kolluk hizmetlerini yerine getirmek söz konusu olduğunda, göstericilere ve genel olarak kamuoyuna karşı davranışları konusunda yetkililerin hesap verebilir olmasını sağlayacak bir teminattır (*Pentikäinen/Finlandiya* [BD], 2015, § 89). Dolayısıyla, gazetecilerin işlerini yapmalarını engelleyen kamusal tedbirler, 10. madde kapsamındaki meseleleri ortaya çıkarabilir (*Gsell/İsviçre*, 2009, § 49 ve devamı; *Najafli/Azərbaycan*, 2012, § 68).

102. Örneğin Mahkeme, bir gösteri sırasında bir medya fotoğrafçısının yakalanarak gözaltına alınması ve ardından polise mukavemetten hüküm giymesine ilişkin *Pentikäine/Finlandiya* [BD], 2015 davasında, söz konusu tedbirler başvuranı bir gazeteci olarak hedef almamasına ve polisin dağılma talimatlarına uymamasının bir sonucu olmasına rağmen, gazetecilik görevinin yerine getirilmesinin olumsuz biçimde etkilendiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın ifade özgürlüğüne "müdahale olduğuna" karar vermiştir.

103. *Butkevich/Rusya*, 2018 davasında başvuran, bir gösteri sırasında polis talimatlarına uymaması nedeniyle hüküm giyen ve akabinde iki gün gözaltında tutulan bir Ukrayna televizyon kanalı muhabiriydi. Başvuran, gösterinin fotoğraflarını çekmeye ve böylece fotoğrafları işleyerek yayım için hazırlayacağı bilgileri toplamaya çalışmaktaydı. Mahkeme, bilgi toplamanın muhabirlikte gerekli ve önemli bir hazırlık adımı olmasının yanı sıra basın özgürlüğünün ayrılmaz ve koruma altındaki bir unsuru olması nedeniyle, yetkililerin başvuranı alıkoymasını, gözaltına almasını ve kovuşturmasını 10. madde kapsamında bir müdahale olarak değerlendirmiştir.

104. *Najafli/Azərbaycan*, 2012 davası, izinsiz bir gösterinin haberini yaparken polis tarafından darp edilen bir gazeteci ile ilgiliydi. Mahkeme, mesleki görevlerini icra eden gazetecilerin Devlet görevlileri tarafından fiziksel kötü muamele görmesinin, bilgi alma ve verme haklarının kullanılmasını ciddi derecede engellediğini tespit etmiştir. Başvuranın gazetecilik faaliyetine müdahale etme konusunda gerçek bir niyet olup olmadığına bakılmaksızın, kendisinin görev başında bir gazeteci olduğunu anlatmak için açıkça çaba göstermesine rağmen başvurana karşı gereksiz ve aşırı güç kullanılmıştır.

Dolayısıyla Mahkeme, başvuranın haklarına Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında müdahale edildiği sonucuna varmıştır.

3. Protestolar sırasında atılan sloganlar ve yapılan konuşmalara yönelik yaptırımlar

105. Mahkemenin içtihadına göre, protestolar sırasında farklı ifade biçimlerine uygulanan yaptırımlar, Sözleşme'nin 10. maddesine müdahale teşkil etmektedir.

106. Örneğin Mahkeme, *Gül ve Diğerleri/Türkiye*, 2010, § 35 davasında, başvuranların silahlı bir yasa dışı örgüt lehine slogan attıkları için hüküm giymelerinin 10. madde kapsamındaki haklarına müdahale olduğunu tespit etmiştir (ayrıca bk. *Yılmaz ve Kılıç/Türkiye*, 2008).

107. Benzer şekilde, *Feridun Yazar/Türkiye*, 2004 davasında başvuranlar, yetkililerin yasa dışı silahlı bir örgüte destek verdiğini iddia ettiği bir siyasi partinin olağanüstü kongresinde yaptıkları konuşmalar nedeniyle mahkûm edilmişlerdir. Mahkûmiyetleri, Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında ifade özgürlüğüne müdahale olarak değerlendirilmiştir.

C. Kanunilik

108. 10. madde kapsamındaki ifade özgürlüğüne yönelik herhangi bir müdahaleye müsaade edilebilmesi için söz konusu müdahale, her şeyden önce "yasayla öngörülebilir" olmalıdır.

109. Bu bağlamda Mahkeme, 10. maddenin ikinci paragrafındaki "yasayla öngörülebilir" ifadesinin söz konusu tedbirin sadece iç hukukta kanuni bir dayanağının bulunmasını gerektirmekle kalmadığını, aynı zamanda söz konusu kanunun ilgili kişi tarafından erişilebilir ve etkileri açısından öngörülebilir bir niteliğinin bulunması gerektiğine atıfta bulunduğunu belirtmiştir. "Kanunun kalitesi" kavramı, öngörülebilirlik testinin doğal bir sonucu olarak, kanunun hukukun üstünlüğü ile uyumlu olmasını ve böylelikle iç hukukta kamu yetkililerinin keyfi müdahalelerine karşı yeterli korumayı sağlamasını gerektirir (*Magyar Kétfarkú Kutya Párt/Macaristan*[BD], 2020, § 93).

110. *Kablis/Rusya*, 2019, § 93 davasında Mahkeme, Bilgi Edinme Kanunu'nun ilgili kısmında geçen "belirlenen usuller ihlal edilerek düzenlenen kamuya açık etkinlikler" ifadesinin, kanunilik gereğini sağlama açısından çok geniş ve belirsiz bir ifade olduğunu tespit etmiştir. Çünkü ne kadar küçük veya zararsız olursa olsun, kamuya açık etkinliklerin gerçekleştirilmesinde usule uyulmaması, Başsavcının söz konusu etkinliğe katılım çağrısında bulunan internet yazılarına erişimi engellemesi için yeterli olabilir.

111. Buna karşın, *Murat Vural/Türkiye*, 2014, §§ 31 ve 60 davasında başvuran, ülkenin kurucusu Atatürk'ün heykelleri üzerine boya döktüğü için mahkûm edilmiştir. Mahkeme, Türkiye'deki Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun'a atıfta bulunarak, kanunun yeterince açık olduğunu ve öngörülebilirlik gereklerini karşıladığını belirtmiştir.

112. Halktan kişilerin bir toplantıya erişimine yönelik genel bir yasak gazetecileri de etkileyebilir. İzinsiz gösteri ve kargaşanın planlandığı bilgisinin polise ulaşmasının ardından alınan çeşitli güvenlik tedbirleri nedeniyle, polisin bir gazeteci olan başvurana Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu (WEF) yıllık toplantısına giriş izni vermediği *Gsell/İsviçre*, 2009 davasında Mahkeme, uygulanan yasağın hiçbir açık hukuki temelini bulunmadığına ve bu nedenle de Sözleşme'nin 10 § 2 maddesi kapsamındaki kanunilik koşuluna aykırı olduğuna karar vermiştir.

113. *Ibrahimov ve Mammadov/Azərbaycan**, 2020, §§ 170-174 davasında Mahkeme, başvuranların resmi olarak uyuşturucu ile ilgili suçlardan yakalanmalarının ve tutuklu yargılanmalarının, gerçekte ülkenin eski cumhurbaşkanının heykeli üzerine spreyle grafiti yapmalarını cezalandırmayı amaçladığını tespit etmiş ve bu durumu, 10. madde kapsamında siyasi ifade biçimi olarak korunan davranış ve sözlü ifadenin bir birleşimi olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, böylelikle, yetkili makamların bu tür gizli niyetlerle yaptıkları eylemlerin başvuranların ifade özgürlüğüne müdahale anlamına geldiğini ve bu tür müdahalelerin kanunsuz, oldukça keyfi ve hukukun üstünlüğü ilkesi ile uyumsuz olduğu kanaatine varmıştır.

D. Meşru amaç

114. Mahkeme, ifade özgürlüğünün, 10. maddede belirtildiği gibi, istisnalara tabi olduğunu ancak bu istisnaların katı bir şekilde yorumlanması ve herhangi bir kısıtlama durumunun ikna edici bir şekilde ortaya konulması gerektiğini açıklamıştır. 10 § 2 maddesinin anlamıyla “gerekli” sıfatı “zorunlu bir toplumsal ihtiyacın” mevcudiyetini ima eder. Sözleşmeciler Devletler, böyle bir ihtiyacın mevcut olup olmadığını değerlendirirken belli bir takdir yetkisine sahiptirler. Ancak bu yetki, hem hukuku hem de bağımsız mahkemelerce verilmiş olsalar dahi bu hukuka dayanan kararları kapsayan, Avrupa ölçeğinde bir denetimle yakın ilişkilidir. Dolayısıyla Mahkeme, bir “kısıtlamanın” 10. maddeyle korunan ifade özgürlüğüyle bağdaşabilir olup olmadığına ilişkin nihai kararı verme hususunda yetkilidir (*Magyar Helsinki Bizottság/Macaristan* [BD], 2016, § 187; *Kablis/Rusya*, 2019, § 82).

115. Sözleşme’nin 10 § 2 maddesi, ifade özgürlüğüne yönelik kısıtlamaların gerekçelendirilebileceği dokuz meşru amacı listeler: ulusal güvenliğin korunması, toprak bütünlüğünün korunması, kamu güvenliğinin korunması, kamu güvenliğinin ve düzenin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağliğin korunması, ahlakın korunması, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi ve yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması. Kitlesele protestolar bağlamında ilgili olabilecek meşru amaçlar aşağıda ele alınmıştır.

1. Ulusal güvenliğin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi

116. Mahkeme genel olarak, Sözleşme’nin 10 § 2 maddesi kapsamında, siyasi demeç ya da kamu çıkarını ilgilendiren mevzuların tartışılmasına yönelik kısıtlamalara dair kapsamın çok az olduğuna karar vermiştir. Açıklanan görüşlerin şiddeti tahrik etmediği durumlarda – diğere bir deyişle şiddet eylemlerini veya kanlı bir hesaplaşmayı savunmaya başvurmadığı, taraftarlarının hedeflerine ulaşmak için terör suçlarını haklı göstermediği ya da belirli kişilere yönelik akıl dışı ve köklü bir nefreti dile getirerek olası bir şiddeti teşvik ettiği şeklinde yorumlanmadığında – Sözleşmeciler Devletler, 10 § 2 maddesinde belirlenen amaçlara, yani toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliğin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesine dayanarak bile, halkın bu görüşlerden haberdar olma hakkını kısıtlamamalıdır (*Dilipak/Türkiye*, 2015, § 62).

117. Ancak *Yılmaz ve Kılıç/Türkiye*, 2008 davasında Mahkeme, gösteri sırasında yasa dışı silahlı bir grubu desteklemek için atılan bazı sloganların bilhassa şiddet çağrışımları yaratması nedeniyle, yetkili makamin ulusal güvenliği koruma ve kamu düzeninin sağlanması meşru amacını gözettiği hükmüne varmıştır.

118. Benzer şekilde, *Gül ve Diğere/ Türkiye*, 2010 davasında başvuranlar, şiddet içeren bir tonda slogan atmışlardır. Mahkeme, başvuranların şiddeti veya herhangi bir kişiye zarar vermeyi savunmadıklarını kaydetmesine rağmen müdahalenin ulusal güvenlik ve kamu düzeninin korunması meşru amacını gözettiğine karar vermiştir.

119. *Feridun Yazar/Türkiye*, 2004 davasında bir toplantı esnasında yaptıkları halka açık konuşmada yasa dışı silahlı bir örgüte destek gösterdikleri ileri sürülen başvuranların mahkûmiyetinde toprak bütünlüğünün korunması meşru amacının gözetildiği sonucuna varılmıştır.

120. Mahkeme, kamu düzeninin sağlanması meşru amacıyla ilgili olarak, 10 § 2 maddesinin İngilizce metninde kullanılan kelimelerin Fransızca metninden daha dar bir anlamı olduğunu not etmiştir. Ancak Mahkeme, 10 § 2 maddesinin İngilizce ve Fransızca metinlerindeki “the prevention of disorder” (düzenin korunması) ve “la défense de l’ordre” ifadelerinin, daha az geniş anlama sahip oldukları kabul edilerek okunduklarında en iyi şekilde bağdaştırılabileceklerini doğrulamıştır (*Perinçek/İsviçre*, 2013, §§ 146-151).

2. Başkalarının itibarının veya haklarının korunması

121. *Mătăsaru/Moldova Cumhuriyeti*, 2019 davasında başvuran, Başsavcılık üzerindeki siyasi denetim ve yolsuzluğa dikkat çekmeyi amaçlayarak, müstehcen heykellerle Başsavcılık önünde gösteri yaptığı için hüküm giymiştir. Yerel mahkemeler, başvuranın eylemlerini, hedef aldığı kıdemli siyasetçiler ve savcılar yönünden “ahlaka aykırı” ve hakaret edici bulmuşlardır. Mahkeme, söz konusu müdahalenin başkalarının itibarının korunmasına ilişkin meşru amaç taşıdığını kabul etmiştir.

122. *Mariya Alekhina ve Diğerleri/Rusya*, 2018 davasında, Rus feminist punk grubu üyeleri, bir katedralin mihrabında şarkı söyleme girişiminde bulunmuşlardır. Söz konusu zamanda dini tören gerçekleşmiyor olmasına rağmen belli bir sayıda kişi katedralin içinde bulunmaktaydı. Performans, grup, korumalar tarafından katedralden çıkarılana kadar, bir dakikadan biraz fazla sürmüştür. Mahkeme, müdahalenin başkalarının haklarının korunması meşru amacını gözetdiğine hükmetmiştir.

3. Ahlakın korunması

123. *Bayev ve Diğerleri/Rusya*, 2017, §§ 66-69 davasında yetkili makam, durağan LGBT gösterilerini “ahlakın korunması” amacıyla kısıtlamıştır. Mahkeme, 10 § 2 maddesinin böyle bir ayrımcı amacı ileri sürmeye hizmet etmediğini ve bu tür tedbirlerin reşit olmayanlar arasında damgalama ve ön yargıyı güçlendirebileceğini ve homofobiyi teşvik edebileceğini belirtmiştir.

E. Demokratik bir toplumda gereklilik

124. Mahkemenin içtihadına göre, 10 § 2 maddesinin anlamı dâhilinde “gerekli” sıfatı “zorunlu bir toplumsal ihtiyacın” mevcudiyetini ima eder (*Pentikäinen/Finlandiya* [BD], 2015, § 87). Bu bağlamda Devletler, özellikle yasal faaliyetlerin barışçıl bir şekilde gerçekleşebilmesini güvence altına almak için kullanılabilir makul ve uygun araçların seçimiyle ilgili olarak, ifade özgürlüğünün kullanılmasına yönelik bir müdahalenin gerekli olup olmadığını ve ne ölçüde gerekli olduğunu değerlendirirken belirli bir takdir yetkisine sahiptirler (*Chorherr/Avusturya*, 1993, § 31). Bu takdir, herhangi bir müdahalenin, ifade özgürlüğünün önemine gereken saygıyı gözeterek meşru amaçla orantılı olup olmadığını tespit etmekle yetkili olan Mahkemenin denetimiyle bir arada yer almaktadır (*Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1998, § 101).

125. Örneğin, bir av partisinin silahlı bir üyesinin ateş açmasını fiziksel olarak engellemek için önünde protesto amaçlı yürüyen başvuran ile inşaat çalışmalarını protesto etmek için iş makinesinin önünde duran başvuranın eylemleri ile ilgili *Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1998 davasında Mahkeme, bu tarz protesto faaliyetlerinin kamu düzeninin bozulması tehlikesi ve risklerini içerdiğini dikkate almış ve polisin protestocuları gözaltına alma ve mahkemeye çıkarmak üzere tutuklama eylemlerinin ve protestocuların kefalete bağlanmayı reddetmeleri üzerine aldıkları hapis cezasının orantılı olduğuna karar vermiştir.

126. Buna karşılık, *Mariya Alekhina ve Diğerleri/Rusya*, 2018 davasında Mahkeme, başvuranların bir katedralin mihrabında feminist bir şarkı söyleme girişiminin ne şiddet unsuru içerdiği ne de inananlara yönelik şiddet, nefret ya da hoşgörüsüzlüğü teşvik ettiği ya da haklı kıldığı sonucuna varmıştır. Mahkeme, yerel mahkemelerin ceza mahkûmiyeti ve alışılmadık biçimde ağır iki yıllık hapis cezasını haklı göstermek için uygun ve yeterli gerekçe ileri süremediklerini kaydetmiş ve dolayısıyla yaptırımların gözetilen meşru amaç ile orantılı olmadığına ve Sözleşme’nin 10. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

127. Mahkeme, ifadenin içeriğinin şiddet tonu barındırdığı davalarda, açık ve yakın bir tehlike mevcudiyetine ilişkin herhangi bir belirti olup olmadığını araştırmıştır. Mahkeme, *Gül ve Diğerleri/Türkiye*, 2010 davasında, yasal gösteriler esnasında atılan ve iyi bilinen klişeleşmiş siyasi sloganların şiddete ya da başkaldırıya çağrı olarak yorumlanamayacağını dikkate almıştır. Dolayısıyla, Mahkeme, bu tür sloganların atılmasının başvurana yönelik uzun süreli kovuşturmayı haklı göstermeyeceğini tespit etmiştir.

128. Benzer şekilde, *Yılmaz ve Kılıç/Türkiye*, 2008 davasında, bir gösteri esnasında şiddet çağrışımı sloganlar atılmıştır ancak bu sloganların başvurular tarafından atıldığı tespit edilememiştir. Mahkeme, söz konusu zamanda ülkede hüküm süren bilhassa gergin siyasi iklimde kamu düzeninin sağlanması için ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin gerekçelendirilebilir olduğu kararına varmasına rağmen başvuruların dört yıl hapis cezasına çarptırılmasını açıkça orantısız bulmuştur.

129. *Feridun Yazar/Türkiye*, 2004 davasında Mahkeme, üç başvuranın, siyasetçi sıfatlarıyla kendilerini ifade ettiklerini ancak şiddet kullanımını, silahlı direnişi ya da ayaklanmayı teşvik etmediklerini gözlemlemiştir. Dolayısıyla, başvuruların ifade özgürlüğüne yapılan müdahale gerekçelendirilmemiştir. Geriye kalan başvuran için Mahkeme, konuşmasında kullandığı ifadelerin başvuranın ayrılıkçı amaçlar için güç kullanımıyla ilgili pozisyonuna dair şüphe uyandırdığını not etmiştir. Dolayısıyla, para cezasının “zorunlu bir toplumsal ihtiyacı” karşılması makul sayılabilir. Ancak, Mahkeme, verilen cezaların niteliği ve ağırlığının gerçekleştirilmek istenen amaçla orantılı olmadığını kaydetmiştir.

130. *Elvira Dmitriyeva/Rusya*, 2019 davasında başvuran, yetkili makamlar tarafından onaylanmamış bir mekânda düzenlenecek bir etkinliğe katılım için sosyal medyada çağrı yapmıştır. Mahkeme, kamuya açık etkinlikler gerçekleştirilmesine ilişkin usullerin ihlal edilmesinin önemsiz olduğunu, kamu düzenini bozmaya ya da suç işlenmesine yönelik gerçek bir risk oluşturmadığını ve kamu güvenliğine ya da başkalarının haklarına zarar verme potansiyeline sahip olmadığını göz önünde bulundurarak, başvuranın mahkûmiyetinin Sözleşme’nin 10 § 2 maddesi anlamında gerekçelendirilmediği kanaatine varmıştır.

131. Siyasi ve sanatsal mahiyette bir ifade oluşturan heykellerin kamusal bir alana yerleştirilmesiyle ilgili olan *Mătăşaru/Moldova Cumhuriyeti*, 2019 davasında Mahkeme, başvurana uygulanan yaptırımın farklı menfaatler – yani başvuranın ifade özgürlüğü hakkına karşı hakarete uğrayan kişilerin haysiyet hakkı- arasındaki dengeyi yeniden kurmak için gerekli olanın ötesine geçip geçmediğini gözden geçirmiştir. Değerlendirmesini yaparken Mahkeme, başkalarının üzerinde oluşabilecek, ifade özgürlüklerini kullanırken cesaretlerini kırabilecek bir caydırıcı etki riskini de dikkate almıştır.

132. Son olarak, protestoları haber yapan gazetecilik faaliyetleriyle ilgili, *Pentikäinen/Finlandiya* [BD], 2015 davasında, bir gösteri sırasında bir gazetecinin yakalanması hususunda Mahkeme, başvuranın gösteri sırasında ya da sonrasında gazeteci olarak görevini gerçekleştirmesinin engellenmediği kanaatine varmıştır. Başvuran özellikle, gazeteci olarak görevini yaptığı için değil, gösteri alanının terk edilmesine ilişkin polis talimatlarına uymayı reddettiği için yakalanmıştır. Ekipmanlarına el konulmamış ve başvuran, herhangi bir yaptırıma uğramamıştır. Mahkeme, yerel makamların kararlarını uygun ve yeterli nedenlere dayandırdıkları, söz konusu çakışan menfaatler arasında adil bir denge gözettileri ve basını gösterilerle ilgili haber yapmaktan kasten alıkoymadıkları ya da engel olmadıkları sonucuna varmıştır. Dolayısıyla, Sözleşme’nin 10. maddesi ihlal edilmemiştir.

III. Yaşam Hakkı (2. madde)

Sözleşme'nin 2. maddesi

"1. Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.

2. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz:

- (a) bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması;
- (b) bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme;
- (c) bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması."

133. Sözleşme'nin 2. maddesi esasa ilişkin iki yükümlülük içerir: yaşam hakkının yasayla korunması genel yükümlülüğü ile istisnalarla sınırlı, yaşama kasten son verme yasağı. 2. madde ayrıca, esas yönünün ihlal edildiği iddialarına yönelik etkin bir soruşturmanın yürütülmesine ilişkin bir usuli bir yükümlülük de içerir.⁸ Mahkeme, kitlesele protestolar bağlamında da bu yükümlülükler uygunluğu incelemiştir.

A. Esas yönü⁹

134. Mahkeme, *Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011 davasında, bir kitlesele protesto bağlamında başvuranların, kolluk güçlerinin aracına yönelik başlattığı yasa dışı ve şiddet içeren saldırıyı incelemiştir. Deliller, ateş açan polis memurunun, mağdur, yangın tüpünü alıp göğüs hizasına kaldırmadan önce sözlü uyarıda bulunduğunu göstermiştir ve Mahkeme, mağdurun bu davranışının araca saldırı niyeti olarak makul bir şekilde, yorumlanabileceğini değerlendirmiştir. Mahkeme, polis memurunun kendi hayatı ile meslektaşlarının hayatının tehlikede olduğuna gerçekten inandığını kabul etmiş ve bu durumun, 2 § 2 (a) maddesi kapsamında "bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması" açısından öldürücü güç kullanımını gerekçelendirdiğini belirtmiştir. Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinin esas yönünden ihlal edilmediğine hükmetmiştir.

135. Buna karşın, *Güleç/Türkiye*, 1998, § 71 davasında Mahkeme, başvuranın oğlunun bir gösteri sırasında makineli tüfekle öldürüldüğü durumu ele almıştır. Mahkeme, 2. madde kapsamında güç kullanımı gerekçelendirilebilecek olmasına rağmen, hatta güç kullanımının haklı kılınabileceği hâllerde dahi, amaç ve araçlar (yani, konuşlandırılan silah türleri) arasında denge kurulması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, söz konusu davada olduğu gibi, Devlet temsilcilerinin sadece öldürücü silahlarla donatılmalarının akıl dışı ve kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.¹⁰

136. Benzer şekilde, *Şimşek ve Diğerleri/Türkiye*, 2005, §§ 104-133 davasında Mahkeme, polis memurlarının öncelikle göz yaşartıcı gaz, tazyikli su ya da plastik mermi gibi daha az hayati tehlike yaratan yöntemlere başvurmadan göstericilere doğrudan ateş açmalarıyla, 2. maddenin esas yönünden ihlal edildiği sonucuna varmıştır. *Nagmetov/Rusya* [BD], 2017, § 45 davasında, bir kişinin doğrudan hedef alınarak atılan göz yaşartıcı gaz bombasıyla öldürülmesi, 2. maddenin ihlaline yol açmıştır (ayrıca bk. *Ataykaya/Türkiye*, 2014).

8. Bk. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. madde Rehberi: Yaşam hakkı*

9. Bk. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. madde Rehberi: Yaşam hakkı* ile ilgili kısım II ve III

10. Daha fazlası için bk. İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (Ağustos 2019), *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları , Kolluk Kuvvetlerindeki Öldürücü Olmayan Silahlara dair Rehber*, § 1.1.

137. 2. madde, protestoya katılanların yaşam hakkını protesto bittikten sonra bile korumaya devam eder. *Gülşenoğlu/Türkiye*, 2007 davasında Mahkeme, bir protestocunun polis karakoluna götürüldükten sonra kendisini gözaltına alan polis memuru tarafından kafasının arkasından vurularak öldürülmesinden dolayı 2. maddenin ihlal edildiği kanaatine varmıştır.

138. *Isaak/Türkiye*, 2008, §§ 110-115 davasında, maktul, bir gösteriye katılmış ve tampon bölgede izole hâlde ve silahsızken beş üniformalı polis memuru dâhil olmak üzere 15-20 kişilik bir grup tarafından öldürüne kadar dövülmüştür. Maktul, izole hâlde bir gösterici olduğu ve saldırı sırasında silahsız olduğu için Mahkeme, güç kullanımının “kesinlikle gerekli” olmadığına ve gözetilen amaçla açıkça orantısız olduğuna hükmetmiştir.

139. Mahkeme ayrıca, gösterileri kenardan takip eden kişilere aşırı güç kullanıldığı durumlarda da 2. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. *Andreou/Türkiye*, 2009 davasında başvuran, göstericilerle silahlı güçler arasındaki şiddetli çatışmada, hayati tehlike doğuracak şekilde mermi ile vurulmuştur. Mahkeme, göstericilerin sopa ve demir çubuk taşımaları ve polise taş atmalarına rağmen, o şekilde ateş açmanın göstericiler ve kenarda duran kişilerde ciddi yaralanmalara yol açabileceğini kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca, görgü tanıklarının açılan ateşin tamamen mazur görülemez olduğu ve hatta öncesinde uyarı atışı yapılmadığına dair ifadelerine de önem vermiştir. İlâveten Mahkeme, başvuran, silah taşımadığı veya şiddet içeren davranışlarda bulunmadığı için başvuranın vurulmasının “bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunması” veya “kesinlikle gerekli” olarak gerekçelendirilemeyeceği kanaatine varmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, Sözleşme’nin 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

B. Usuli yön¹¹

140. *Şimşek ve Diğerleri/Türkiye*, 2005 davasında başvuranların yakınları bir gösteri esnasında polisler tarafından öldürülmüşlerdir. Mahkeme, yetkili makamların ölümle sonuçlanan durum ve koşullara yönelik hızlı ve yeterli bir soruşturma yürütmede başarısız kaldığı ve yerel mahkemelerin hiçbir aşamada, yetkililerin operasyonun yürütülmesindeki kusurları ile göstericileri dağıtırken orantılı güç kullanımını sağlayamamaları hususundaki genel sorumluluklarını incelemeyeceği sonucuna varmıştır. Benzer şekilde, *Nagmetov/Rusya* [BD], 2017 davasında Mahkeme, yetkililerin ateş eden kişinin kimliğinin tespit edilmesi ve diğer ilgili koşulların saptanmasına yardım sağlayabilecek makul ve uygulanabilir tedbirlerin tümünü tüketme konusunda yetersiz kalmalarına dayanarak usul yönünden ihlal olduğuna karar vermiştir.

141. *Gülşenoğlu/Türkiye*, 2007 davasında başvuranın abisini bir gösteride gözaltına aldıktan sonra vuran polis memuru, ilk derece mahkemesi tarafından cinayetten hüküm giymiş ve iki kez, yirmi yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Ancak akabinde, söz konusu kararlar, usul yönünden kusur ve eksikliklere dayanarak Yargıtay tarafından bozulmuştur. Mahkeme, usule ilişkin bu müdahalenin ne hızlı ne de etkin olduğu kanaatindeydi.

142. Hükümet karşıtı gösterilerin şiddet yoluyla bastırılmasına ilişkin “21 Aralık 1989” *Derneği ve Diğerleri/Romanya*, 2011 davasında Mahkeme, mağdurların ailelerinin bağımsız bir mahkeme önünde yargılamaya erişimlerinin olmamasına dayanarak 2. maddenin usul yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme ayrıca, sayısız taleplerine rağmen, başvuranların soruşturmaya ilişkin bilgiden tamamen yoksun bırakılmalarının gerekçelendirilmediğini kaydetmiştir.

143. Mahkeme ayrıca, öldürme olayının üzerinden uzun süre geçmesine rağmen, sorumluların kimliklerinin tespit edilip mahkemeye çıkarılmadığı durumlarda da 2. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. *Isaak/Türkiye*, 2008 davasında 11 yıl geçmişti; *Pastor ve Ticlete/Romanya*, 2011 davasında ceza soruşturmasının açılması 16 yıldan fazla sürmüştü ve Sözleşme, Romanya’da 11 yıldan uzun süredir yürürlükteydi ve *Elena Apostol ve Diğerleri/Romanya*, 2016 ile *Ecaterina Mirea ve Diğerleri/Romanya*, 2016 davalarında ise olayın üzerinden 20 yıl geçmişti.

11. Bk. Bölüm IV *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Madde Rehberi: Yaşam hakkı*

IV. İşkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yasağı (3. madde)

Sözleşme'nin 3. maddesi

“Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.”

A. Uygulanabilirlik

144. Mahkemenin içtihadına göre, 3. madde mutlak bir hakttır. Diğer bir deyişle, savaş ya da diğer olağanüstü dönemlerde askıya alınamaz ve mutlak koşullarda tanımlanmıştır. 3. madde çerçevesinde, kötü muamele, kamu yararına ilişkin sebepler için dahi olsa hiçbir zaman izin verilmez. Terör ya da organize suçla mücadele veya bir kişinin hayatını kurtarmak gibi zorunluluklar, Devletin 3. maddeyi ihlal edebilecek eylemlerine gerekçe gösterilemez (*Gäfgen/Almanya* [BD], 2010, § 176).

145. Mahkeme, kötü muamelenin 3. madde kapsamına girebilmesi için asgari bir şiddet düzeyine erişmesi gerektiğine karar vermiştir (*Bouyid/Belçika*[BD], 2015, § 86). Değerlendirme, vakanın koşullarının tümüne bağlıdır, örneğin:

- muamelenin süresi, fiziksel ya da ruhsal etkileri, bazı durumlarda mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu (*Jalloh/Almanya* [BD], 2006, § 67; *Svinarenko ve Slyadnev/Rusya* [BD], 2014, § 114);
- maruz bırakılan kötü muamelenin amacı (*Gäfgen/Almanya*, [BD], 2010, § 88);
- mağduru aşağılama veya küçük düşürme kastının yokluğunda 3. madde ihlali kesin olarak ortadan kalkmamasına rağmen, ardındaki kasıt ya da etken (*V./Birleşik Krallık* [BD], 1999, § 71);
- yüksek tansiyonlu ortam ya da duygular gibi, kötü muameleyle maruz kalınan bağlam (*Selmouni/Fransa* [BD], 1999, § 104).

146. Kötü muamele, böyle bir asgari düzeye ulaştığında çoğu zaman bedensel yaralanma ya da yoğun fiziksel veya ruhsal ıstırap içerir. Ancak, bu unsurların yokluğunda dahi, muamelenin bir kişiyi aşağıladığı ya da küçük düşürdüğü, insan onuruna saygı göstermediği veya insan onurunu ortadan kaldırmaya çalıştığı ya da kişinin ahlaki ve fiziksel direncini kırabilecek korku, ıstırap ya da değersizlik duygularını uyandırdığı hâllerde, muamele aşağılayıcı olarak nitelendirilebilir ve ayrıca, 3. maddede belirtilen yasak kapsamına girebilir. Bu tür bir değerlendirme öznel dir. Başkalarının gözünde olmasa bile mağdurun kendi gözünde aşağılanması yeterli kabul edilebilir (*Bouyid/Belçika*[BD], 2015, § 87).

147. Mahkeme, önceden tasarlanan, aralıksız olarak saatlerce uygulanan ve bedensel yaralama ya da yoğun fiziksel veya ruhsal ıstırapa yol açan muameleyi kendi içtihadında “insanlık dışı” olarak değerlendirmiştir (*Labita/İtalya* ([BD], 2000, § 120; *Ramirez Sanchez/Fransa* [BD], 2006, § 118). Mağdurları aşağılanmış ya da küçük düşürülmüş hissettiren korku, ıstırap ya da değersizlik duyguları uyandıran ve muhtemelen onların ahlaki ve fiziksel dirençlerini kıran ya da mağduru kendi iradesi ya da vicdanına karşı davranmaya zorlayan muamele ise “aşağılayıcı” olarak kabul edilmiştir (*Jalloh/Almanya*[BD], 2006, § 68).

148. *Gäfgen/Almanya* [BD], 2010, § 90 davasında Mahkeme, kötü muameleyi işkence olarak sınıflandırırken çok ciddi ve dayanılmaz bir acıya neden olan kasıtlı insanlık dışı muameleyi ayrı bir kusur ile ilişkilendirir (*Selmouni/Fransa* [BD], § 96). Ciddiyete ek olarak, işkencenin amacı, diğerlerinin yanında, bilgi edinmek, cezalandırmak ya da mağduru korkutmak için kasıtlı bir şekilde ağır acı ya da ıstırap vermektir ¹² (*Aksoy/Türkiye*, 1996, § 115).

149. Ancak, bir kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması hâlinde veya daha genel olarak, kolluk güçleriyle karşı karşıya kalması hâlinde Mahkeme, şiddet eşliğinin, eşige ulaşmadığı için ihlal tespitinin gerekmediği durumlar olabileceği anlamına gelmediğini vurgulamıştır. Mahkeme, insan onuruna herhangi bir müdahalenin Sözleşme'nin özünü etkileyeceğini vurgulamıştır. Dolayısıyla, kolluk güçlerinin kişiye yönelik, insan onurunu zedeleyen her türlü muamelesi 3. maddenin ihlalini teşkil etmektedir. Bu, özellikle, söz konusu kişi üzerindeki etkisi ne olursa olsun, kolluk güçlerinin müdahalesinin açıkça gerekli olmadığı bir kişiye karşı fiziksel güç kullanılan durumlarda geçerlidir (*Bouyid/Belçika*[BD], 2015, § 101).

150. Son olarak, Mahkemenin içtihadına göre, Sözleşmeci Devletlere sadece Devlet temsilcilerinin eylemlerinin atfedilmediği, aynı zamanda yerel aygıtların eylemlerinin de bölgede "etkin kontrol" sağlayan Devlete atfedilebileceği kaydedilmelidir (*Djavit An/Türkiye*, 2003, § 22).

B. Esas Yönü

151. Halka açık toplantıların dağıtılması için kullanılan güçle ilgili, *Oya Ataman/Türkiye* (2006, § 17) kararında Mahkeme, bir grup göstericiyi dağıtmak için "biber gazı" olarak bilinen göz yaşartıcı gazın kullanılmasını incelemiştir. Söz konusu gaz, iddiaya göre gözyaşı ve solunum güçlüğü gibi rahatsızlık verici fiziksel durumlar yaratmaktadır. Mahkeme, 13 Ocak 1993 tarihli Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretilmesinin, Stoklanmasının ve Kullanılmasının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşmeye atıf yapmış ve yerel ayaklanmaların kontrolü dâhil olmak üzere yasaların uygulanması için "biber gazının" kullanımına izin verildiği sonucuna varmıştır.

152. Bununla beraber, *Abdullah Yaşa ve Diğerleri/Türkiye* (2013, § 43) davasında Mahkeme, öldürücü olabilecek silah kullanımına dair içtihadının göz yaşartıcı gaz bombalarının kullanımını içeren davalara da uygulanması gerektiği sonucuna varmıştır. Mahkeme göz yaşartıcı gaz bombalarının da atıldığı polis operasyonlarına sadece yetki verilmesinin yeterli olmayacağını, bu operasyonların aynı zamanda iç hukukta da yeterince sınırlandırılması gerektiğini ve keyfi fiil, gücün kötüye kullanımı ve önenebilir kazalara karşı yeterli ve etkili koruma sisteminin olması gerektiğini vurgulamıştır.

153. Ayrıca, Mahkemenin içtihadına göre 3. madde polisin bir kişiyi gözaltına alırken güç kullanmasını yasaklamaz. Ancak, bu güç sadece zaruri ise ve aşırı olmamak kaydıyla kullanılabilir. (*Necdet Bulut/Türkiye*, 2007, § 23).

154. *Cestaro/İtalya* (2015) davasında Mahkeme G8 Zirvesi sırasında meydana gelen çatışmalar ve yasa dışı zararın ardından güvenlik güçlerinin göstericileri darp etmesini ve suiistimal etmesini işkence olarak sınıflandırmıştır. Benzer şekilde *Mushegh Saghatelyan/Ermenistan* (2018) davasında Mahkeme, başvuranın gösterinin sonrasında getirildiği bir polis karakolundan nakledilmesinin ardından kaydedilen yaralanmaları için Hükümetin ikna edici bir açıklama yapamaması nedeniyle 3. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

155. *İzci/Türkiye* (2013) kararında başvuran, polis ve göstericiler arasında çatışmayla sonuçlanan bir gösteriye katılmıştır. Mahkemenin incelediği olaya ait video kayıtları polis memurlarının çok sayıda göstericiye coplarla vurduklarını ve göz yaşartıcı gaz siktiklerini ortaya koymuştur. Dükkânlara sığınan kadınlar da polisler tarafından dışarı sürüklenmiş ve dövülmüştür. Mahkeme başvurana karşı aşırı şiddet kullanılması ve gerekli olmadığı halde göz yaşartıcı gaz sıkılması nedeniyle 3. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.

12. Bk. *Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşmesi'nin 1. maddesi*

156. *Annenkov ve Diğerleri/Rusya* (2017) davasında Mahkeme, yerel bir marketin bir müteahhide satışını protesto etmek için toplanan marketin sahibi olan girişimcileri şiddet kullanarak gözaltına aldıkları için Devlet yetkililerinin ilgililerin barışçıl toplanma özgürlüğü hakkını ihlal ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme, ayrıca, bu bağlamda görece ciddi yaralanmalara neden olan fiziksel güç kullanımının Sözleşmenin 3. maddesi kapsamında meşru kılınamayacağına hükmetmiştir.

C. Usul yönü

157. 3. madde bir bireyin, polisin veya benzer makamların elinde 3. maddeyi ihlal eden bir muamele gördüğünü iddia etmesi hâlinde etkili bir resmi soruşturma yapılması gerektiğini ima eder (*Bouyid/Belçika* [BD], 2015, §§ 115-116; *Ostrovinces/Letonya*, 2017, § 71).

158. Örneğin, izinsiz bir gösteriyi haber yaparken polis tarafından darp edilen bir gazeteciyle ilgili olan *Najafli/Azərbaycan* (2012) kararında, AİHM soruşturmanın çeşitli nedenlerle 3. maddenin gerekliliklerini karşılamadığını tespit etmiştir. En ciddi kusur, soruşturmanın bağımsız ve tarafsız olmamasıydı çünkü başvuranın darp edilmesinden sorumlu olanları tespit etme görevi, mensuplarının suça karıştığı iddia edilen aynı yetki merciine verilmişti.

159. *Cestaro/İtalya* (2015) davasında başvuran, G8 zirvesi sırasındaki bir baskında polis tarafından darp ve suiistimal edilmişti. Kötü muameleyi yapanların tespit edilmediği ve baskınla ilgili cezai kovuşturmanın zaman aşımına uğradığı düşünüldüğünde Mahkeme, yetkililerin etkili bir soruşturma yürütmediğine karar vermiştir.

160. *Mushegh Saghatelyan/Ermenistan* (2018) kararında Mahkeme, başvuranın bir gösterinin ardından gözaltına alınması ve tutuklanması sırasında kötü muamele gördüğü iddiasına ilişkin hiçbir soruşturma tedbirinin alınmadığını ve değerlendirme yapılmadığını kaydetmiştir. Mahkeme, yetkili makamin etkili bir soruşturma yürütmediğine hükmetmiştir.

161. *Annenkov ve Diğerleri/Rusya* (2017) davasında, bazı girişimciler (bir müteahhide satılmasını protesto etmek için yerel bir marketi işgal ederken) gözaltı sırasında darp edilmişti. Mahkeme, yerel soruşturmada tıbbi delillerin değerlendirilmemesi ve başvuruların olaylara ilişkin beyanlarının karşılıklı bir değerlendirmesinin yapılmaması gibi 3. madde altındaki etkili soruşturma hakkını ihlal eden bazı kusurlar tespit etmiştir.

162. Kitlesele protestolar bağlamında, göstericilere karşı haksız güç kullanan polis memurlarının tespit edilmesinin imkânsız olması sorun teşkil edebilir. Mahkeme bu konuyla ilgili olarak, yetkililerin kanunu ve düzeni sağlamak veya gözaltı işlemi yapmak için maskeli polis memurlarını görevlendirdiği durumlarda, bu görevlilerin sicil numarası gibi bazı ayırt edici sembolleri görünür bir şekilde sergilemeleri gerektiğini belirtmiştir. Böyle bir sembolün sergilenmesi, operasyonun yürütülme biçiminde sorunlar yaşanması hâlinde sorumluların daha sonra tespit edilmelerini ve sorgulanmalarını mümkün kılarken, polislerin anonimliğini de güvence altına alacaktır (*Hentschel ve Stark/Almanya*, 2017, § 91).

163. Dolayısıyla, başvuruların hiçbir tanımlayıcı sembolü olmayan kasklı görevliler tarafından darp edildikleri ve üzerlerine biber gazı sıkıldığı için şikâyetçi olduğu *Hentschel ve Stark/Almanya* (2017) davasında Mahkeme, tanımlayıcı sembolü olmayan kasklı polislerin görevlendirilmesi ve soruşturmada buna bağlı ortaya çıkan zorluklar karşısında yeterli ve kapsamlı soruşturma tedbirleri uygulanmadığı için etkili bir soruşturma yapılmadığına karar vermiştir.

164. Benzer şekilde, *İzci/Türkiye* (2013) davasında, yerel mahkemeler polis memurlarının tanınmamak için kimlik numaralarını ve yüzlerini gizlediğini kabul etmiştir. Ulusal makamların yürüttüğü soruşturmada görevlilerin çoğu tespit edilememiş ve sonunda sadece altı görevli hüküm giymiştir. Mahkeme, Sözleşmenin 3. maddesi uyarınca usule ilişkin yükümlülüklerin ihlal edildiğine karar vermiştir.

V. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (5. madde)

Sözleşme'nin 5. maddesi

"1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

(a) Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması;

(b) Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

(c) Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı hâlinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;

(d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması;

(e) Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması;

(f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesizorunludur.

3. İşbu maddenin 1/c fıkrasında öngörülen koşullar uyarınca yakalanan veya tutulan herkesin derhal bir hâkim veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması zorunlu olup, bu kişi makul bir süre içinde yargılanma ya da yargılama süresince serbest bırakılma hakkına sahiptir. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminat şartına bağlanabilir.

4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir."

A. Özgürlükten Yoksun Bırakma¹³

165. Bir kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılıp bırakılmadığının belirlenmesi için Mahkeme, kişinin somut durumu ile ilgili tedbirin türü, süresi, etkisi ve uygulanma biçimi gibi bir dizi kriteri değerlendirir (*Medvedyev ve Diğerleri/Fransa* [BD], 2010, § 73; *Creangă/Romanya* [BD], 2012, § 91 ; *De Tommaso/İtalya* [BD], 2017, § 80; *Guzzardi/İtalya*, 1980, § 92).

166. Bu bağlamda bir zorlama unsurunun varlığı, Sözleşme'nin 5 § 1 maddesi kapsamında özgürlükten yoksun bırakmanın göstergesidir (*Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık*, 2010, § 57 ve *Foka/Türkiye*, 2008, § 74-79). Ancak, yetkili makamların kişileri özgürlüğünden yoksun bırakan tedbirleri hangi amaçla aldığı, özgürlükten yoksun bırakmanın söz konusu olup olmadığının tespiti sırasında önemli değildir (*Rozhkov / Rusya (no. 2)*, 2017, § 74). Hatta kişiyi korumayı amaçlayan ve kişinin yararı gözetilerek alınan tedbirler de kişinin özgürlükten yoksun bırakılması olarak değerlendirilebilir (*Khalifia ve Diğerleri/İtalya* [BD], 2016, § 71).

13. Bk. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi: Özgürlük ve Güvenlik Hakkı* ile ilgili Bölüm I

167. Hareket özgürlüğü üzerindeki mutlak kısıtlamaların Sözleşme'nin 5. maddesinin kapsamı dâhilinde olmadığı, bunların 4. Protokolün 2. maddesine tabi olduğu prensibi, kitlesele protestolar bağlamında da onaylanmıştır. Mahkemenin içtihadına göre, söz konusu tedbirin türü, süresi, etkisi ve uygulanma biçimi gibi unsurlar da dikkate alınmalıdır. Mahkeme, toplumdaki kişilerin toplu taşıma ya da otoyolda seyahat veya futbol maçlarına katılım gibi belirli bağlamlarda hareket özgürlüğüne sıklıkla getirilen kısıtlamalara tahammül etmeleri gerektiğinden bahsetmiştir. Bu tür yaygın kısıtlamalar, yetkili makamların kontrolü dışındaki durumlar sebebiyle kaçınılmaz, ciddi yaralanma ya da zarara dair gerçek bir riskin önlenmesi için gerekli ve bu amaca ulaşmak için yeterli asgari standartta tutulmaları kaydıyla, tam olarak Madde 5 § 1 kapsamında "özgürlükten yoksun bırakma" olarak adlandırılmaz (*Austin ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2012, § 59).

168. Ayrıca, operasyonel kararlar verilirken polisler de bir dereceye kadar takdir yetkisi sağlanmalıdır (*P.F. ve E.F./Birleşik Krallık* (k.k.), 2010, § 41). Polis, Sözleşme'nin 5. maddesinin temel prensibi olan kişilerin keyfiyette korunması ile uyumlu hareket ettiği sürece, bu madde polisin kamu düzenini sağlama ve kamuyu koruma görevlerini yerine getirmesini zorlayıcı şekilde yorumlanamaz (*Saadi/Birleşik Krallık* [BD], 2008, §§ 67-74).

169. *Austin ve Diğerleri/Birleşik Krallık* ([BD], 2012) davasında Mahkeme, "polis kordonu" (kettling) ya da bir grup insanın kamu düzeni gerekçesiyle polis tarafından çevrelenmesiyle ilgili Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinin uygulanmasını değerlendirmiştir. Mahkeme, polisin kalabalıktaki kişileri yaralama riski taşıyan daha radikal yöntemlere başvurmak yerine kalabalığı kontrol edebilmek için onları bir yerde tutma tedbirini uyguladığını değerlendirmiştir. Bu sebeple, Mahkeme, 5. maddenin söz konusu davada uygulanabilir olmadığına karar vermiştir. Ancak Mahkeme, şu hususun da altını çizmiştir: eğer polis kordonunun dayatılması ve sürdürülmesi kalabalıktaki kişilerin yaralanması ya da zarar görmesini engellemek için gerekli olmasaydı, bu tedbirin zorlayıcı ve kısıtlayıcı niteliği Sözleşmenin 5. maddesinin kapsamına girmesi için yeterli olabilirdi.

170. Mahkeme, farklı biçimlerdeki idari gözaltı uygulamalarına ilişkin, örneğin *Elvira Dmitriyeva/Rusya* (2019, § 95) kararında, gözaltına alınan ve hakkındaki idari suçlamalar hazırlanırken karakolda yaklaşık dört saat tutulan başvuranın bu süre zarfı boyunca özgürlüğünden yoksun bırakıldığına hükmetmiştir (*Lashmankin ve Diğerleri/Rusya*, 2017).

171. Buna karşılık, *Shimovolos/Rusya* (2011) davasındaki tutulma süresi kırk beş dakikadan fazla değildi. Mahkeme, başvuranın zor kullanma tehdidi altında karakola getirildiği ve polis memurlarının izni olmadan binadan ayrılamadığını dikkate almıştır. Mahkeme, kısa tutulma süresine rağmen burada bir zorlama unsuru olduğunu ve bunun Sözleşme'nin 5 § 1 maddesi çerçevesinde özgürlükten yoksun bırakılma anlamına geldiğini değerlendirmiştir.

172. Tedbirin kısa sürmesinden bağımsız olarak Mahkeme, polisin arama ve durdurma yetkilerini kullanmasındaki zorlama unsurunun özgürlükten yoksun bırakma göstergesi olduğunu tespit etmiştir (*Krupko ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 36; *Foka/Türkiye*, 2008, § 78; *Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık*, 2010, § 57; *Shimovolos/Rusya*, 2011, § 50; *Brega ve Diğerleri/Moldova*, 2012, § 43).

173. Örneğin, *Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık* (2010) davasında Mahkeme, her iki başvuranın da aranması ve durdurulması toplam yarım saati aşmamasına rağmen, bu süre boyunca başvuranların hareket özgürlüğünden tamamen yoksun bırakıldıklarını ve buldukları yerde kalmak ve aramayı kabul etmek zorunda olduklarını belirtmiştir. Eğer aranmayı reddetselerdi gözaltı, karakolda tutulma ya da cezai suçlamalara maruz kalabilirlerdi. Son olarak Mahkeme, Sözleşme'nin 5. maddesinin uygulanabilirliği hakkında nihai kararı vermeden önce, bu zorlama unsurunun da söz konusu madde çerçevesinde özgürlükten yoksun bırakılma göstergesi olduğunu belirtmiştir.

B. Kanunilik

174. Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinde kullanılan "kanuni" ve "yasanın öngördüğü usule uygun" ifadeleri, temel olarak ulusal hukuka atıf yapar ve esasa ve usule ilişkin kurallara uyma yükümlülüğünden bahseder. Ancak, iç hukuk uyarınca tutuklamanın "kanuniliği" her zaman belirleyici unsur değildir. Mahkeme, aynı zamanda, ilgili süre içerisindeki tutuklamanın Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinin amacı olan kişilerin keyfi olarak özgürlüklerinden yoksun bırakılmasının engellenmesi ile uyumlu olduğuna da ikna olmalıdır (*Giulia Manzoni/İtalya*, 1997, §.25).

175. Sözleşme'nin 5 § 1 maddesindeki "yasanın öngördüğü usule uygunluk"¹⁴ kriteri kitlesele protestolar bağlamında da geçerlidir:

- *Navalnyy ve Yashin / Rusya*, 2014; *Elvira Dmitriyeva / Rusya*, 2019 ve *Lasmankin ve Diğerleri/Rusya*, 2017, (idari suçlamalar buldukları yerde de hazırlanabilecekken başvuranlara karakola kadar eşlik edilmiştir);
- *Mushegh Saghatelyan/Ermenistan*, 2018, (başvuranın gözaltı süresi azami süreyi– mahkeme kararı olmaksızın en fazla 72 saat – aşmıştır).

176. İlgili yasa aynı zamanda Sözleşme'nin "kanunilik" standardına da uygun olmalıdır. Bu standart tüm kanunların yurttaşların bir eylemin sonuçlarını mevcut duruma göre makul bir ölçüde öngörebilmesi için yeterli kesinlikle ifade edilmiş olmasını gerektirir (*Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1998, § 54).

C. Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinin gerekçeleri

177. Mahkeme, Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinde yer alan özgürlük hakkıyla ilgili istisna listesinin kapsamlı olduğunu ve bu istisnaların sadece dar yorumlandığı takdirde bu hükmün amacı, yani kimsenin keyfi bir şekilde özgürlüğünden yoksun bırakılmaması ile uyumlu olduğunu açıklamıştır (*Buzadji/Moldova Cumhuriyeti* [BD], 2016, § 85; *S.V. ve A./Danimarka* [BD], 2018, § 73).

178. Kitlesele protestolar bağlamında özgürlükten yoksun bırakma gerekçeleri çoğunlukla Sözleşme'nin 5 § 1 (b) ve (c) maddesi ile ilgilidir.¹⁵

179. Örneğin, *Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (1998) davasında, birinci ve ikinci başvuranlar hüküm giymiş ve kendilerine sulhu bozmamaları, yani diğerlerini şiddete tahrik etmekle sonuçlanacak şekilde davranmamaları emredilmiştir. Başvuranlar mahkeme emrine uymayı reddetmiş ve hapis cezası almıştır. Hapse girmelerinin sebebi mahkeme kararına uymamaları olduğu için Mahkeme, bu tutuklamayı Sözleşme'nin 5 § 1 (b) maddesi kapsamında değerlendirmiştir.

180. *Schwabe ve M.G./Almanya* (2011) davasında, Mahkeme bir gösteriye katılımı engellemek için yapılan önleyici gözaltını değerlendirmiştir. Mahkeme, Taraf Devletin tutuklamanın Sözleşme'nin 5 § 1(b) maddesi kapsamında olduğu iddiasını reddetmiş ve söz konusu kişinin hâlihazırda üstlendiği, "yasanın öngördüğü yükümlülüğün" gerçek ve spesifik olması gerektiğine hükmetmiştir (*S.V. ve A./Danimarka*, [BD], § 83).

181. Sözleşme'nin 5 § 1 (c) maddesi ile ilgili olarak, *Shimovolos/Rusya* (2011) davasında, Avrupa Birliği-Rusya Zirvesi'nin Samara'da yapılması planlandığında, başvuranın ismi "gözetim veri tabanına" insan hakları aktivisti olarak kaydedilmişti. Mahkeme, başvuranın idari veya ceza gerektiren belirsiz bir suç işlemesini önlemek amacıyla, Samara tren istasyonunda kırk beş dakika boyunca gözaltına alınmasının Sözleşmenin 5 § 1 (c) maddesi kapsamında gerekçelendirilemediğine hükmetmiştir.

14. Bk. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi: Özgürlük ve Güvenlik Hakkı* ile ilgili Bölüm II

15. Bk. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi: Özgürlük ve Güvenlik Hakkı* ile ilgili Bölüm III

182. *Navalnyy/Rusya* ([BD], 2018) davasında başvuran, izinsiz ancak barışçıl olan yedi farklı gösteride yakalanmıştır. Olaylardan birinde mahkemeye çıkarılmadan önce belirtilmeyen bir süre boyunca tutuklu kalmış, diğerinde ise hâkim karşısına çıkarılmadan önce gece boyunca tutuklu kalmıştır. Mahkeme, yetkili makamın başvuranın mahkeme öncesinde salınmamasına dair açık bir gerekçe göstermemesi sebebiyle Sözleşmenin 5 § 1 maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

183. *Navalnyy/Rusya (no.2)*(2019) davasında ise yerel mahkeme, başvuranın soruşturma sırasında Moskova dışına çıkmama taahhüdüne uymaması sebebiyle mahkeme öncesinde ev hapsine karar vermiş ve kaçma riskinin olduğunu değerlendirmiştir. Mahkeme, başvuranın taahhüdünü yerine getirdiğini belirtmiştir. Ayrıca Mahkeme, başvuranın davranışının özgürlüğünden yoksun bırakılmasını gerektirdiğine dair makul bir açıklama bulamamış, bu sebeple de özgürlüğünden yoksun bırakılmasının hukuka aykırı olduğuna hükmetmiştir.

184. *Krupko ve Diğerleri/Rusya* (2014) davasında bir gösteri sırasında dört başvuran kimliklerini göstererek, soruları yanıtlayarak ve talimatlara uyarak polisle iş birliği yapmıştır. Resmi olarak şüpheli olmayan başvuranlara herhangi bir suç isnat edilmemiştir. Mahkeme, “kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı hâlinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere” gözüaltına alındıklarına dair bir gerekçe bulamamış ve bu sebeple özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarının keyfi olduğu sonucuna varmıştır.

185. Ancak, futbol taraftarlarının sekiz saat boyunca herhangi bir suçlama olmadan tutulmasına dair *S., V ve A./Danimarka* ([BD], 2018) davasında Mahkeme, gözüaltı ve tutuklamaya izin veren Sözleşmenin 5 § 1 (c) maddesinin ikinci kısmı olan “kişinin suç işlemesine engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığını” ayrıntılı olarak incelemiştir. Mahkeme, tedbirlerin Sözleşme’nin 5. maddesinin kişilerin keyfiyetten korunması prensibine uyması hâlinde, bu hükmün yetkili makamların kişileri ceza yargılamasının bağlamı dışında tutmasına imkân verebileceğini belirtmiştir.

186. Ayrıca, *Kavala/Türkiye* (2019) kararında Mahkeme, Sözleşme’nin 15. maddesi kapsamındaki olağanüstü halin Sözleşmenin 5 § 1 (c) maddesi uyarınca verilen tutuklama kararı için gerekli olan “makul şüphe” kriterini ortadan kaldıramayacağını teyit etmiştir. Başvuranın “cebir ve şiddet kullanarak anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs” şüphesi altında olması, söz konusu suçla ilgili somut ve doğrulanabilir gerçekler ya da delillerle gerekçelendirilmelidir. Ancak, tutuklama kararı ya da iddianamede böyle bir bilgiye yer verilmemiştir. Bu sebeple Mahkeme, Sözleşmenin 5 § 1 (c) maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

187. Son olarak, protestolara dair birkaç davada, özgürlük ve güvenlik hakkına yapılan müdahalelerin gizli bir amaca dayandığı tespit edilmiştir ve bu, Sözleşmenin 5. maddesi ile bağlantılı olarak 18. maddesi¹⁶ kapsamında sorun yaratmaktadır.

188. Örneğin, *Rashad Hasanov ve Diğerleri/Azərbaycan* (2018) davasında başvuranlar hükümete karşı protestolar düzenleyen bir STÖ’nün yönetim kurulu üyeleri ve sivil toplum aktivistleridir. Planlanan gösterilerin birinden hemen önce başvuranlar yakalanmış, narkotik madde ve molotof kokteyli bulundurmamakla suçlanmışlardır. Mahkeme, savcılık makamı başvuranların söz konusu Molotof kokteyliyle bağlantısına dair bir delil göstermediği ve dolayısıyla gözüaltı ve tutukluluklarını meşru kılacak “makul şüphe” ortaya koymadığı için Sözleşmenin 5 § 1 maddesinin tek başına ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, bu durumu Azerbaycan’da sivil topluma yönelik baskıların olduğu bir arka planla birlikte değerlendirerek, tutuklamanın asıl amacının toplumsal ve siyasi alanda aktif faaliyet gösteren başvuranların susturulması ve cezalandırılması olduğu sonucuna varmıştır. Mahkeme, Sözleşmenin 5. maddesiyle bağlantılı olarak 18. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

16. Bk. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 18. madde rehberi: Haklara getirilecek kısıtlanmaların sınırlandırılması*.

189. *Ilgar Mammadov/Azərbaycan* (2014) davasında başvuran, ilk elden bilgi toplamak için isyan çıkan bir bölgeye gitmiştir. Sonrasında, yetkili makamları eleştiren ve isyan sırasında gerçekleşen olaylara dair hükümetin açıklamalarından farklı olan kendi gözlemleri doğrultusunda birtakım blog yazıları yayınlamıştır. Başvuran, kamu düzenini bozan eylemleri düzenlemek, bunlara aktif bir biçimde katılmak ve sağlık ya da yaşamlarına tehdit oluşturacak şekilde kamu görevlilerine mukavemet etmek ya da şiddet uygulamakla suçlanmıştır. Mahkeme, ceza kovuşturmasının arkasında, hükümeti eleştirmesi ve hükümetin saklamaya çalıştığı ancak kendisinin doğru olduğuna inandığı bilgileri yaymaya çalışması sebebiyle başvuranın susturulması veya cezalandırılması gibi gizli bir niyet olduğunu tespit etmiş ve Sözleşmenin 5. maddesiyle bağlantılı olarak 18. maddenin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

D. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Kişiler İçin Güvenceler

190. Sözleşmenin 5 § 3 maddesi, suç işlediği şüphesiyle gözaltına alınan ya da tutuklanan kişilere – yani Sözleşmenin 5 § 1 (c) maddesinde belirtilen durumlar – keyfi ya da gerekçesiz olarak özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarına karşı güvence sağlamaktadır (*Aquilina/Malta* [BD], 1999, § 47 ve *Stephens/Malta (no.2)*, 2009, § 52). Ayrıca, bu madde suç işlendiği şüphesiyle özgürlüğünden yoksun bırakılmaya yönelik hızlı ve otomatik bir yargısal denetim ile birlikte, makul bir süre içinde yargılanma veya yargılama derdestken serbest bırakılma hakkını düzenler.¹⁷ Önleyici tutuklama ile ilgili olarak, eğer kişi kısa sürede serbest bırakılırsa, kişinin yetkili yargı mercilerinin önüne çıkarılması gerekliliği, Sözleşmenin 5 § 1 (c) maddesinin ikinci bölümünde bahsedilen kısa süreli önleyici tutuklamaya bir engel oluşturmamalıdır (*S., V. ve A./Danimarka* [BD], 2018, § 126).

191. Sözleşmenin 5 § 1 (c) maddesinin ikinci bölümüyle ilgili olarak Mahkeme, söz konusu maddedeki “amaç” gerekliliği -yani kişiyi yetkili yargı makamlarının önüne çıkarılması – bu bakımdan uygulanabildiğine hükmetmiştir. Ancak bu gereklilik, belli bir esneklik ile uygulanmalıdır; gerekliliğe uyma konusu Sözleşmenin 5 § 3 maddesinde belirtildiği üzere tutuklu kişinin tutukluluk sebebinin gözden geçirilmesi ve bu sürede serbest bırakılması amacıyla yetkili yargı makamlarının önüne çıkarılması ile bağlantılıdır. Bu gereklilik yerine getirilmediğinde, söz konusu kişi Sözleşme’nin 5 § 5 maddesine uygun olarak tazminat hakkına sahip olmalıdır. Başka bir tabirle, ulusal hukukta Sözleşme’nin 5 §§ 3 ve 5 maddesince tanımlanan güvencelerin varlığına bağlı olarak, amaç gerekliliği kitlesele protesto ya da etkinlikleri içeren durumlarda kısa süreli tutukluluğa bir engel oluşturmamalıdır (*S., V. ve A./Danimarka* [BD], 2018, § 137).

192. Ek olarak Sözleşme’nin 5 § 4 maddesi, yani Sözleşmenin *habeas corpus* (serbest bırakılmak için bir mahkemeye başvurma hakkı) hükmü, tutuklu kişilerin tutukluluk halleriyle ilgili inceleme talep etme hakkına sahip olduğunu belirtir. Ayrıca gözaltına alınan ya da tutuklanan kişilerin, alıkonulmalarının kanuniliği hakkında mahkemelerce “hızla” karar verilmesi ve kanuna aykırı olması durumunda da serbest bırakılma haklarını güvence altına almaktadır.¹⁸

17 Bk. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. madde Rehberi: Özgürlük ve güvenlik hakkı* ile ilgili Bölüm IV

18 Bk. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. madde Rehberi: Özgürlük ve güvenlik hakkı* ile ilgili Bölüm VI

VI. Adil Yargılanma Hakkı (6. madde)

Sözleşme'nin 6. maddesi

"1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

(a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

(b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

(c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, re'sen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

(d) İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

(e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak."

A. Uygulanabilirlik

193. Sözleşme'nin 6. maddesi, yalnızca kişinin medeni hak ve yükümlülükleri¹⁹ ya da kişiye isnat edilecek suçun belirlenmesinde²⁰ uygulanabilir. Kitlesele protestolar söz konusu olduğunda, sorunlar esas olarak Sözleşme'nin 6. maddesinin ceza hukuku ile ilgili bölümünde ortaya çıkmaktadır.

194. Örneğin, *Kasparov ve Diğerleri/Rusya* (2013) davasında, Mahkeme genel seçimlerle ilgili protestolar sırasında gözaltına alınan yürüyüşçülere yönelik idari yargılamanın, Sözleşme'nin 6. maddesinin ceza hukuku ile ilgili bölümü kapsamına girdiğine karar vermiştir. Mahkeme, özellikle izinsiz gösteriye katılma suçunun kamu düzenine karşı suçları ve gösterilerin yapıma şeklini düzenleyen hüküm kapsamında cezalandırıldığına, ilgili suçun ise özel statüye sahip belirli bir gruba değil, tüm yurttaşlara yönelik olduğu için genel bir nitelik taşıdığına dikkat çekmiştir. Mahkeme, başvuranlara üst sınırdan para cezası kesildiğini dikkate almıştır. Daha da önemlisi, ödenmesi gereken cezalar zararın tazminini amaçlamamış, adli para cezalarının geneli gibi cezalandırıcı ve caydırıcı nitelikte olmuştur.

195. Benzer şekilde, *Navalnyy/Rusya* ([BD], 2018) kararında Mahkeme, söz konusu suçun genel olarak ceza alanına ait bir suçta işaret etmesi nedeniyle, davadaki idari yargılamanın Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin özerk anlamı çerçevesinde cezai nitelik taşıdığına hükmetmiştir. Süresi (on beş güne kadar) ve infaz şekli (idari hapis cezası) göz önünde bulundurulduğunda, yargılamanın cezai yaptırım ağırlığına ulaştığı değerlendirilmiştir.

19. Bk. [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. madde Rehberi: Adil yargılanma hakkı \(hukuki yönü\)](#) ile ilgili Bölüm I

20. Bk. [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. madde Rehberi: Adil yargılanma hakkı \(cezai yönü\)](#) ile ilgili Bölüm II

196. *Mikhaylova/Rusya* (2015) davasında ilgili yasal düzenleme azami para cezası (yaklaşık 28 avro) ve/veya 15 günlük hapis cezası öngörmektedir. Mahkeme açısından bu düzenleme, başvurana isnat edilen suçun “cezaî” nitelik taşıdığı yönünde güçlü bir varsayım doğurmuştur. Yalnızca istisnai durumlarda ve özgürlükten yoksun bırakmanın nitelik, süre ve infaz şekli bakımından “kayda değer derecede zararlı olmadığı” değerlendirildiğinde bu varsayımın aksi ispat edilebilir. Mahkeme, bu davada belirtilen şekilde istisnai bir durum tespit etmemiştir. Ayrıca Mahkeme, ilgili düzenlemede yer alan usule ilişkin güvencelerin, örneğin masumiyet karinesinin, davanın “cezaî” niteliğinin göstergesi olduğunu belirtmiştir.

B. Adil yargılanma güvenceleri

197. Mahkeme, Sözleşme’nin 6. maddesindeki genel hakkaniyet gerekliliklerinin, suçun türü bakımından ayırım gözetmeksizin tüm ceza yargılamaları için geçerli olduğuna hükmetmiştir (*Ibrahim ve Diğerleri/Birleşik Krallık* ([BD], 2016, § 252). Dolayısıyla bu durum, kitlesele protestolarla ilgili davalarda da geçerlidir.²¹

198. Böylece, örneğin *Gafgaz Mammadov/Azərbaycan* (2015, § 76) ve *Huseynli ve Diğerleri/Azərbaycan* (2016) davalarında, ön duruşmanın kısa tutulması, başvuruların duruşma öncesinde dış dünyayla bağlantılarının kesilmesi, ön duruşmada müdafilerin olmaması ve idari suç tutanağının başvurularla paylaşılması gibi birçok eksiklik nedeniyle, Sözleşme’nin 6 § 3 (b) maddesi kapsamındaki savunma hazırlamak için yeterli zaman ve kolaylıkların sağlanmasına ilişkin güvence yerine getirilmemiştir. Mahkeme, her iki davada da başvurulara savunmalarını düzenleme ve yargılama boyunca yürütülen soruşturmanın sonuçlarından haberdar olma fırsatı verilmediğini tespit etmiştir.

199. *Karelin/Rusya* (2016, §§ 69-84) kararında Mahkeme, savcılık tarafının olmamasının duruşma sırasında masumiyet karinesinin işleyişini ve dolaylı olarak ilk derece mahkemesinin bağımsızlığı sorusu üzerinde, veya tersi yönde, bir etki yarattığını belirtmiştir.

200. Benzer şekilde, *Elvira Dmitriyeva/Rusya* (2019) davasında başvuran, idari suç tutanağını yazan polis memurlarının dava sürecinde yer almasından ve kovuşturma yapan tarafın yokluğunda aleyhindeki suçlamayı kanıtlama rolünü üstlenen ilk derece ve temyiz mahkemelerinden şikâyetçi olmuştur. Mahkeme, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin ve tarafsızlık kriterinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

201. *Butkevich/Rusya* (2018) kararında Mahkeme, idari cezaların belirlendiği sözlü duruşma sırasında kovuşturma yapan tarafın bulunmaması ile ilk derece mahkemesinin savunma makamına gözetli işlemini gerçekleştiren kolluğu ve tutanakta adı geçen, Mahkemenin tanık olarak değerlendirdiği kişileri sorgulama fırsatı vermemesi nedeniyle Sözleşme’nin 6 § 1 ve 3 (d) maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

202. *Navalnyy/Rusya* ([BD], 2018) kararında Mahkeme, yerel mahkemeler kararlarını yalnızca polis ifadelerine dayandırdığı için altı adet davada Sözleşme’nin 6 § 1 ve 3 (d) maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

203. Benzer şekilde, *Mushegh Saghatelyan/Ermenistan* (2018) kararında Mahkeme, yerel mahkemelerin polisin olaylara ilişkin anlatısını koşulsuzca onaylayarak başvuruların beyanlarına değinmemesi ve savunma makamının tanıkların dinlemeyi reddetmesi sebebiyle Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkeme Sözleşme’nin 6 § 3 (d) maddesinin genel bir kural olarak tanıkların dinlenip dinlenmeyeceğini yerel mahkemelerin takdirine bıraktığına dikkat çekmiştir. Ne var ki, bu değerlendirme Mahkemenin incelemesine tabidir.

204. *Kasparov ve Diğerleri/Rusya* (2013) kararında Mahkeme, başvurulara bir protesto sırasında gözetli alınmalarına ilişkin olayları kendi bakış açılarından anlatmaları için makul bir fırsat tanınmamasının, silahların eşitliği ilkesi ve adil yargılanma hakkını ihlal ettiğine hükmetmiştir

Atıf Yapılan Davaların Listesi

Bu rehberde atıf yapılan içtihat, Mahkemenin hüküm ya da kararları ile Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (Komisyon) karar ya da raporlarını içerir.

Aksi belirtilmediği sürece, bütün atıflar, Mahkemenin bir Dairesinin verdiği esasa ilişkin karara yapılmıştır. “(k.k.)” kısaltması Mahkemenin kararını, “[BD]” ise davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü ifade eder.

Sözleşmenin 44. maddesi kapsamında henüz kesinleşmeyen Daire kararları aşağıdaki listede yıldız (*) ile işaretlenmiştir. Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi şunu öngörmektedir: “Bir Daire'nin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daire'ye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daire'ye gönderilmesi istenmezse veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse.” Sevk talebi Büyük Daire paneli tarafından kabul edilirse, Daire kararı kesinleşmez ve kararın bu sebeple hukuki sonucu yoktur; onu takip eden Büyük Daire kararı kesinleşir.

Rehberin elektronik versiyonunda alıntılanan davaların bağlantıları, Mahkeme içtihadı (Büyük Daire, Daire ve Komite hüküm ve kararları, hükümete bildirilmiş davalar, danışma görüşleri ve İctihada Dair Bilgi Notlarından karar özetleri) ve Komisyon içtihadı (kararlar ve raporlar) ile Bakanlar Komitesi kararlarına erişim sağlayan HUDOC veri tabanına (<http://hudoc.echr.coe.int>) yönlendirilmiştir.

Mahkeme, hüküm ve kararlarını iki resmi dilde, İngilizce ve/veya Fransızca olarak vermektedir. HUDOC ayrıca birçok davanın otuzdan fazla resmi olmayan dilde çevirisini ve üçüncü taraflarca hazırlanan çevrimiçi içtihat derlemelerinin bağlantılarını da içermektedir. Atıf yapılan tüm davaların farklı dillerdeki versiyonlarına, *HUDOC* veri tabanındaki davaların bağlantıları tıklandıktan sonra, “Dil versiyonları” sekmesinden erişilebilir.

—A—

Abdullah Yaşa ve Diğerleri/Türkiye, no. 44827/08, 16 Temmuz 2013

Adalı/Türkiye, no. 38187/97, 31 Mart 2005

Ahmet Yıldırım/Türkiye, no. 3111/10, AİHM 2012

Alekseyev/Rusya, no. 4916/07 ve diğer 2 başvuran, 21 Ekim 2010

Aksoy/Türkiye, 18 Aralık 1996, Hüküm ve Karar Raporları 1996-VI

Andreou/Türkiye, no. 45653/99, 27 Ekim 2009

Annenkov ve Diğerleri/Rusya, no. 31475/10, 25 Temmuz 2017

Aquilina/Malta [BD], no. 25642/94, AİHM 1999-III

Ashughyan/Ermenistan, no. 33268/03, 17 Temmuz 2008

Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF)/Birleşik Krallık, no. 11002/05, 27 Şubat 2007

Association “21 December 1989” ve Diğerleri/Romanya, no. 33810/07 ve 18817/08, 24 Mayıs 2011

Ataykaya/Türkiye, no. 50275/08, 22 Temmuz 2014

Austin ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 39692/09 ve diğer 2 dava, AİHM 2012

Autronic AG/İsviçre, 22 Mayıs 1990, A Serisi no. 178 /, no. 11002/05

—B—

Barankevich/Rusya, no. 10519/03, 26 Temmuz 2007
Barraco/Fransa, no. 31684/05, 5 Mart 2009
Bayev ve Diğerleri /Rusya, no. 67667/09 ve diğer 2 başvuran, 20 Haziran 2017
Bédat/İsviçre [BD], no. 56925/08, 29 Mart 2016
Berladir ve Diğerleri/Rusya, no. 34202/06, 10 Temmuz 2012
Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda [BD], no. 45036/98, AİHM 2005-VI
Bouyid/Belçika [BD], no. 23380/09, AİHM 2015
Bączkowski ve Diğerleri /Polonya, no. 1543/06, 3 Mayıs 2007
Brega ve Diğerleri/Moldova, no. 61485/08, 24 Ocak 2012
Bukta ve Diğerleri/Macaristan, no. 25691/04, AİHM 2007-III
Butkevich v. Rusya, no. 5865/07, 13 Şubat 2018
Buzadji/Moldova Cumhuriyeti [BD], no. 23755/07, 5 Temmuz 2016

—C—

Cestaro/İtalya, no. 6884/11, 7 Nisan 2015
Creangă/Romanya [BD], no. 29226/03, 23 Şubat 2012
Chorherr/Avusturya, 25 Ağustos 1993, A Serisi no. 266-B
Cisse/Fransa, no. 51346/99, AİHM 2002-III
Coster/Birleşik Krallık [BD], no. 24876/94, 18 Ocak 2001

—D—

De Tommaso/İtalya [BD], no. 43395/09, 23 Şubat 2017
Delfi AS/Estonya [BD], no. 64569/09, AİHM 2015
Dilipak/Türkiye, no. 29680/05, 15 Eylül 2015
DİSK ve KESK/Türkiye, no. 38676/08, 27 Kasım 2012
Djavit An/Türkiye, no. 20652/92, AİHM 2003-III

—E—

Ecaterina Mirea ve Diğerleri/Romanya, no. 43626/13 ve diğer 69 başvuran, 12 Nisan 2016
Elena Apostol ve Diğerleri/Romanya, no. 24093/14 ve diğer 16 başvuran, 23 Şubat 2016
Elvira Dmitriyeva/Rusya, no. 60921/17 ve 7202/18, 30 Nisan 2019
Emin Huseynov/Azerbaycan, no. 59135/09, 7 Mayıs 2015
Ezelin/Fransa, 26 Nisan 1991, A Serisi no. 202

—F—

Fáber/Macaristan, no. 40721/08, 24 Temmuz 2012
Feridun Yazar/Türkiye, no. 42713/98, 23 Eylül 2004
Foka/Türkiye, no.28940/95, 24 Haziran 2008
Frumkin/Rusya, no. 74568/12, 5 Ocak 2016

—G—

Gafgaz Mammadov/Azerbaycan, no. 60259/11, 15 Ekim 2015
Gäfgen/Almanya [BD], no. 22978/05, AİHM 2010
Gillan ve Quinton/Birleşik Krallık, no. 4158/05, AİHM 2010 (alıntılar)
Giulia Manzoni/İtalya, 1 Temmuz 1997, Hüküm ve Karar Raporları 1997-IV
Giuliani ve Gaggio/İtalya [BD], no. 23458/02, AİHM 2011 (alıntılar)
Gorzelik ve Diğerleri/Polonya [BD], no. 44158/98, AİHM 2004-I
Gsell/İsviçre, no. 12675/05, 8 Ekim 2009
Güleç/Türkiye, 27 Temmuz 1998, Hüküm ve Karar Raporları 1998-IV
Gülşenoğlu/Türkiye, no. 16275/02, 29 Kasım 2007
Gül ve Diğerleri/Türkiye, no. 4870/02, 8 Haziran 2010
Gün ve Diğerleri/Türkiye, no. 8029/07, 18 Haziran 2013
Guzzardi/İtalya, 6 Kasım 1980, A Serisi no. 39

—H—

Hakobyan ve Diğerleri/ v. Ermenistan, no. 34320/04, 10 Nisan 2012
Hentschel ve Stark/Almanya, no. 47274/15, 9 Kasım 2017
Huseynli ve Diğerleri/Azerbaycan, no. 67360/11 ve diğer 2 başvuran, 11 Şubat 2016
Hyde Park ve Diğerleri/Moldova (no. 3), no. 45095/06, 31 Mart 2009
Hyde Park ve Diğerleri/Moldova (no. 5 ve 6), no. 6991/08 ve 15084/08, 14 Eylül 2010

—I—

İbrahim ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 50541/08 ve diğer 3 başvuran, 13 Eylül 2016
*İbrahimov ve Mammadov/Azerbaycan**, no. 63571/16 ve diğer 5 başvuran, 13 Şubat 2020
İbrahimov ve Diğerleri/Azerbaycan, no. 69234/11 ve diğer 2 başvuran, 11 Şubat 2016
İrlanda/Birleşik Krallık, 18 Ocak 1978, A Serisi no. 25
Isaak/Türkiye, no. 44587/98, 24 Haziran 2008
İzci/Türkiye, no. 42606/05, 23 Temmuz 2013
Ilgar Mammadov/Azerbaycan, no. 15172/13, 22 Mayıs 2014
İdentoba ve Diğerleri/Gürcistan, no. 73235/12, 12 Mayıs 2015
İşıkırık/Türkiye, no. 41226/09, 14 Kasım 2017

—J—

Jalloh/Almanya [BD], no. 54810/00, AİHM 2006-IX
Jeronovičs v. Letonya [BD], no. 44898/10, 5 Temmuz 2016

—K—

Kablis/Rusya, nos. 48310/16 ve 59663/17, 30 Nisan 2019
Karelin/Rusya, no. 926/08, 20 Eylül 2016
Kasparov ve Diğerleri/Rusya, no. 21613/07, 3 Ekim 2013
Kavala/Türkiye, no. 28749/18, 10 Aralık 2019
Khlaifia ve Diğerleri/İtalya [BD], no. 16483/12, 15 Aralık 2016
Konstantin Markin/Rusya [BD], 30078/06, AİHM 2012
Kopp/İsviçre, 25 Mart 1998, Hüküm ve Karar Raporları 1998-II
Krupko ve Diğerleri/Rusya, no. 26587/07, 26 Haziran 2014
Kruslin/Fransa, 24 Nisan 1990, A Serisi no. 176-A
Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya [BD], no. 37553/05, AİHM 2015

—L—

Labita/İtalya [BD], no. 26772/95, AİHM 2000-IV
Lashmankin ve Diğerleri/Rusya, no. 57818/09 ve diğer 14 başvuran, 7 Şubat 2017

—M—

Maestri/İtalya [BD], no. 39748/98, AİHM 2004-I
Magyar Helsinki Bizottság/Macaristan [BD], no. 18030/11, 8 Kasım 2016
Malofeyeva/Rusya, no. 36673/04, 30 Mayıs 2013
Mariya Alekhina ve Diğerleri/Rusya, no. 38004/12, 17 Temmuz 2018
Mătăsaru/ Moldova Cumhuriyeti, no. 69714/16 ve 71685/16, 15 Ocak 2019
Medvedyev ve Diğerleri/Fransa [BD], no. 3394/03, AİHM 2010
Mikhaylova/Rusya, no. 46998/08, 19 Kasım 2015
Mkrtchyan/Ermenistan, no. 6562/03, 11 Ocak 2007
Molnár/Macaristan, no. 22592/02, 5 Ekim 2004
Murat Vural/Türkiye, no. 9540/07, 21 Ekim 2014
Mushegh Saghatelian/Ermenistan, no. 23086/08, 20 Eylül 2018

—N—

Nagmetov/Rusya [BD], no. 35589/08, 30 Mart 2017
Najafli/Azerbaycan, no. 2594/07, 2 Ekim 2012
Navalnyy ve Yashin/Rusya, no. 76204/11, 4 Aralık 2014
Navalnyy/Rusya [BD], no. 29580/12 ve diğer 4 başvuran 15 Kasım 2018
Necdet Bulut/Türkiye, no. 77092/01, 20 Kasım 2007
Nemtsov/Rusya, no. 1774/11, 31 Temmuz 2014
Nurettin Aldemir ve Diğerleri/Türkiye, no. 32124/02 ve diğerleri, 18 Aralık 2007

—O—

Obote/Rusya, no. 58954/09, 19 Kasım 2019
Öllinger/Avusturya, no. 76900/01, AİHM 2006-IX
Ostrovneçs/Letonya, no. 36043/13, 5 Ekim 2017
Ouranio Toxo ve Diğerleri Yunanistan, no. 74989/01, AİHM 2005-X (alıntılar)
Oya Ataman/Türkiye, no. 74552/01, AİHM 2006-XIV

—P—

P.F. ve E.F./Birleşik Krallık (k.k.), no. 28326/09, 23 Kasım 2010
Pastor ve Jiclete/Romanya, no. 30911/06 ve 40967/06, 19 Nisan 2011
Pentikäinen/Finlandiya [BD], no. 11882/10, AİHM 2015
Perinçek/İsviçre, no. 27510/08, 17 Aralık 2013
Petropavlovskis/Letonya, no. 44230/06, AİHM 2015
Piroğlu ve Karakaya/Türkiye, no. 36370/02 ve 37581/02, 18 Mart 2008
Plattform "Ärzte für das Leben"/Avusturya, 21 Haziran 1988, A Serisi no. 139

Primov ve Diğerleri/Rusya, no. 17391/06, 12 Haziran 2014
Promo Lex ve Diğerleri/Moldova Cumhuriyeti, no. 42757/09, 24 Şubat 2015
Protopapa/Türkiye, no. 16084/90, 24 Şubat 2009

—R—

Rai ve Evans/Birleşik Krallık, no. 26258/07 ve 26255/07, (k.k.), 17 Kasım 2009
Ramirez Sanchez/Fransa [BD], no. 59450/00, AİHM 2006-IX
Rashad Hasanov ve Diğerleri/Azərbaycan, no. 48653/13 ve diğer 3 başvuran, 7 Haziran 2018
Razvozhayev/Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov/Rusya, no. 75734/12 ve diğer 2 başvuran, 19 Kasım 2019
Rekvényi/Macaristan [BD], no. 25390/94, AİHM 1999-III
Rotaru/Romanya [BD], no. 28341/95, AİHM 2000-V
Rozhkov/Rusya (no. 2), no. 38898/04, 31 Ocak 2017

—S—

S., V. ve A./Danimarka [BD], no. 35553/12 ve diğer 2 başvuran, 22 Ekim 2018
Saadi/Birleşik Krallık [BD], no. 13229/03, AİHM 2008
Sáska/Macaristan, no. 58050/08, 27 Kasım 2012
Schwabe ve M.G./Almanya, no. 8080/08 ve 8577/08, AİHM 2011 (alıntılar)
Selmouni/Fransa [BD], no. 25803/94, AİHM 1999-V
Shapovalov/Ukrayna, no. 45835/05, 31 Temmuz 2012
Shimovolos/Rusya, no. 30194/09, 21 Haziran 2011
Şimşek ve Diğerleri/Türkiye, no. 35072/97 ve 37194/97, 26 Temmuz 2005
Sindicatul "Păstorul cel Bun"/Romanya [BD], no. 2330/09, AİHM 2013
Sinkova/Ukrayna, no. 39496/11, 27 Şubat 2018
Şolari/Moldova Cumhuriyeti, no. 42878/05, 28 Mart 2017
Stankov ve United Macedonian Organisation Ilinden/Bulgaristan, no. 29221/95 ve 29225/95, AİHM 2001-IX
Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 23 Eylül 1998, *Hüküm ve Karar Raporları* 1998-VII
Stephens/Malta (no. 2), no. 33740/06, 21 Nisan 2009
Svinarenko ve Slyadnev/Rusya [BD], no. 32541/08 ve 43441/08, AİHM 2014 (alıntılar)

—T—

Taranenko/Rusya, no. 19554/05, 15 Mayıs 2014
Ter-Petrosyan/Ermenistan, no. 36469/08, 25 Nisan 2019
The Gypsy Council ve Diğerleri/Birleşik Krallık (k.k.), no. 66336/01, 14 Mayıs 2002
The United Macedonian Organisation Ilinden ve Ivanov/ Bulgaristan, no. 44079/98, 20 Ekim 2005
Times Newspapers Ltd/Birleşik Krallık (no. 1 ve 2), no. 3002/03 ve 23676/03, AİHM 2009

—U—

Uzunget ve Diğerleri/Türkiye, no. 21831/03, 13 Ekim 2009

—V—

Varođlu Atik ve Diğerleri/Türkiye, no. 76061/14, 14 Ocak 2020
Virabyan/Ermenistan, no. 40094/05, 2 Ekim 2012
V./Birleşik Krallık [BD], no. 24888/94, AİHM 1999-IX
Vyerentsov/Ukrayna, no. 20372/11, 11 Nisan 2013

—Y—

Yılmaz ve Kılıç/Türkiye, no. 68514/01, 17 Temmuz 2008
Yılmaz Yıldız ve Diğerleri/Türkiye, no. 4524/06, 14 Ekim 2014

—Z—

Zülküf Murat Kahraman/Türkiye, no. 65808/10, 16 Temmuz 2019
Ziliberberg/Moldova, no. 61821/00, (k.k.), 4 Mayıs 2004